

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut Sociologických studií

Katedra Sociologie

Diplomová práce

2021

Martin Hlávka

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut Sociologických studií

Katedra Sociologie

Komunitní bydlení. Případová studie cohousingového projektu Bydlinská zahrádka

Diplomová práce

Autor práce: Martin Hlávka

Studijní program: Sociologie

Vedoucí práce: PhDr. Jan Balon, PhD.

Rok obhajoby: 2021

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval samostatně a použil jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

Bibliografický záznam

HLÁVKA, Martin. Sociologie bydlení: Komunitní bydlení. Případová studie komunitního projektu Bydlinská zahrádka. Praha, 2021. 68 s. Diplomová práce. Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut Sociologických studií. Katedra Sociologie. Vedoucí diplomové práce: PhDr. Mgr. Jan Balon, Ph.D.

Rozsah práce: 121 214 znaků

Abstrakt

Tato diplomová práce se zabývá sociologickými pohledy na sdílené bydlení nebo cohousing a je založena na případové studii projektu v Těšíkovské bydlině. Práce navazuje na sociologické studie komunity, které omezují vliv komunit, a sousedské vztahy na formování společného bydlení. Práce také popisuje různé modely společného života a poskytuje konkrétní příklady cohousingových projektů v různých evropských zemích. Druhá část diplomové práce se zaměřuje na samotný projekt Bydlinská zahrádka, kde pro kvalitativní studium komunity využívá techniky polostrukturovaných rozhovorů, vyprávění a pozorování. Na základě údajů získaných v tomto výzkumu práce kritizuje Tönniesovy koncepty Gemeinschaft a Gessellschaft, a dále uvádí principy sdíleného života v naší zemi ve srovnání s moderními evropskými trendy. Práce rovněž nabízí jedinečný pohled na fenomén cohousingu v českém kontextu a napomáhá k diskusi o tom, proč se tento způsob života v České republice těší tak malé oblibě.

Abstract

This master's thesis looks into sociological perspectives on shared housing, or cohousing, and it is based on a case study of a project in Těšíkovská bydlina. The thesis picks up on the sociological studies of the community, which narrow down the influence of communities, and neighborly relations on the formation of shared housing. The thesis also describes various models of living together and provides specific examples of cohousing projects in various European countries. The second part of the thesis places focus on the Bydlinská zahrádka project itself, where it employs the techniques of semi-structured interviews, narration and observation for a qualitative study of the community. Drawing on the data garnered in this research, this work criticizes Tönnies' concepts of Gemeinschaft and Gessellschaft and further places the principles of shared living in our country in comparison with modern European trends. The work thus brings out a unique perspective on the phenomenon of cohousing in the Czech context and contributes to the discussion of why this way of living finds such a small response in the Czech Republic.

Obsah

Úvod	9
1. Teoretická východiska komunit	12
1.1. Sousedské vztahy v komunitě	14
2. Komunitní bydlení	18
2.1. Kolektivní bydlení u nás	22
3. Cohousing	25
3.1. Intencionální komunity	27
3.2. Způsob života	28
3.3. Společné bydlení v zahraničí	30
4. Metodologie	37
5.1. Vznik projektu	38
5.2. Uspořádání původního projektu	40
5. Gemeinschaft und Gesellschaft	43
6. Skandinávský cohousing	50
7.1. Body spojení	54
7.2. Komunita	55
8.3. Společné aktivity	57
Závěr	60
Seznam použité literatury	63
Přílohy	71

Úvod

„Společné bydlení má dlouhou a fascinující historii. V různých obdobích byly spuštěny různé modely sousedského bydlení se sdílenými službami. Tyto modely byly motivovány sociálními a politickými vizemi, ale postupem času se z nich vyvinula praktická řešení potřeb každodenního života.“ [Vestbro 2010: 1]. Společně s přeměnou společnosti se vyvíjely různé modely společného soužití, z nichž je v dnešní době nejznámější a nejvýznamnější model cohousingu. V celosvětovém měřítku znamená cohousing *„bydlení s větším prostorem pro komunální využití než jaké lze najít v konvenčním bydlení. Žije zde více domácností a vztahy této komunitě kladou velký důraz na sdílení společných prostor a společných aktivit.“* [Vestbro 2010: 1].

V kontextu České republiky je komunitní bydlení velmi málo rozšířený koncept a s pojmem cohousingu jsou seznámeni hlavně znalci v oblasti bydlení. Považuji za podstatné hned v úvodu zmínit, že v České republice existuje v současné době pouze jediný cohousingový projekt, který navíc funguje pouze částečně. Jedná se o Bydlinkou zahrádku, na kterou se soustřeďuje i tato práce. Proběhly zde různé pokusy o cohousingové projekty, nicméně u všech došlo k rozpadu či proměně užívání.

Je s podivem, že ve světě, zejména v severovýchodních zemích, je cohousing běžnou a praktikovanou součástí bydlení. Stejně tak se s cohousingem setkáme běžně v západní Evropě, USA či Austrálii. Za zakladatele cohousingu a komunitního bydlení jsou považovány Skandinávské státy, hlavně tedy Švédsko a Dánsko. Zde se začal tento koncept prosazovat v souvislosti s podporou takového způsobu života a také s jejich komunitárními a utopistickými idejemi. Z těchto zemí také pochází nejvíce prací, které se podobnou sociologií bydlení zabývají. Konceptem komunitního bydlení se zabývaly např. výzkumy Vestbra (2010), Horelliho (2012), Jakobsena (2017), Larsena (2017) a Törnqvista (2019). Tito autoři předkládají práce, které se věnují empirickým studiím objektů, jejich souvislostem a reflexím demografických změn ve společnosti, vlivu architektonického uspořádání prostoru na tvorbu komunit, a také důležitosti sousedských vztahů v rámci komunit.

V souvislosti s tím, že v České republice je cohousing tématem dosud velmi málo rozšířeným, se nabízí otázka, zda je vhodné si k případové studii vybrat právě jediný typ tohoto bydlení u nás. Zde musím zmínit, že původním záměrem práce byl popis cohousingových bydlení ve Švédsku a Dánsku. Cílem bylo navštívit 8 cohousingových projektů v těchto zemích a provést zde výzkum v rámci rozhovorů a pozorování. Následně provést popisnou analýzu fungování cohousingu v těchto zemích a zkusit najít důvody, které jsou rozdílné v oblasti bydlení v těchto zemích. Bohužel zde došlo k zásahu vyšší moci a cesty do těchto zemí nebylo možné v jarních a letních měsících podniknout. V rámci této situace došlo tedy u mé práce k přeformulování výzkumného problému a výzkumných otázek. Rozhodl jsem se provést výzkum v jediné možné formě cohousingu v České republice. Tato studie proto sleduje výzkumy švédských a dánských výzkumníků (Jakobsena, Törnqvista, Vestbra) a aplikuje je, pochopitelně s místními rozdíly, na zdejší cohousingový projekt. Hlavním cílem je tedy zjistit, co obyvatele přimělo k nastěhování do tohoto typu bydlení, dále také popis jejich komunitního fungování a sousedských vztahů. Část práce se rovněž věnuje srovnání s cohousingem v zahraničí.

Důležitým pojmem v této práci je samotný pojem komunit. Považuji tedy za důležité v první části práce nastínit určitá teoretická východiska komunit již od tradiční sociologie až po modernější chápání tohoto pojmu v sociologii. Zvláštní část této práce se věnuje konfrontaci s Tönniesovými koncepty Gemeinschaft a Gessellschaft, které jsou v oblasti tradiční sociologie považovány za stěžejní, nicméně pojem komunitního bydlení ukazuje jejich nedostatky či neúplnost.

Jak už bylo zmíněno výše, samotný výzkumný objekt Bydlinská zahrádka byl vybrán jako jediný představitel cohousingu v České republice. Omezenost v této oblasti, tedy na pouhý jeden výzkumný objekt, považuji za hlavní slabinu práce. Porovnání alespoň tří projektů by zcela jistě poskytlo lepší a hmatatelnější výsledky, než studie pouze jednoho projektu, který může být ovlivněn místními faktory či lidmi a které mi, jakožto výzkumníkovi, mohly uniknout. Hlavním cílem této práce tak není podat zprávu o fungování cohousingových komunit na území České republiky, ale sepsat práci, která vytvoří pevný základ aplikovatelný při následných výzkumech v této oblasti.

Samotná práce je rozdělena na dvě hlavní části. První polovina textu se zabývá tím, jakým způsobem sociologie s pojmy komunit a komunitního bydlení pracuje. „*Pod pojmem komunitního bydlení a cohousingu rozumíme alternativní způsob života na charakterizovaných sídlištích společnými zařízeními, soukromými obydleními a záměrnou architekturou se společnými oblastmi na podporu osobních setkání a sociálních interakcí.*“ [Sandstedt, Westin 2015: 132]. Závěr první části práce je pak věnován popisu kolektivního bydlení na našem území za socialismu a ukázkou konceptů společného bydlení ze zahraničí. Druhá část se věnuje samotnému výzkumu. Reflektuji zde informace získané analýzou rozhovorů a pozorování, které diskutuji v kontextu zjištěné teorie z první části.

1. Teoretická východiska komunit

Téma komunit prochází jako téma celým tímto textem a jejich vývoj a charakteristika měla velký vliv na vznik a zkoumání společného bydlení, včetně cohousingu. Tato kapitola se zabývá tím, jakým způsobem sociologie zkoumá a definuje komunity, a také tím, jak je můžeme definovat.

Komunity nebo místní komunity bývaly odjakživa základními jednotkami celé struktury přeměny společnosti. Skrze sociologickou tradici byla tato komunita idealizována a stala se symbolem dokonalé soudržnosti, vzájemných, hlubokých, často intimních a dlouhotrvajících osobních vztahů. Je pochopitelné, že komunita je stále více žádoucí, na rozdíl od moderní společnosti a její anonymitě, pocitu osamělosti, odcizení, konfliktů rolí, jejich fragmentaci a problémů samotné identity. *„Komunita je také považována za přirozenou bezpečnost a snižuje nejistotu v určitých fázích životního cyklu.“* [Keller 2007: 395].

Samotný termín komunita je v sociologii jedním z nejnepolapitelnějších a nejasných termínů a je také do značné míry bez konkrétního významu. Jako nejjednodušší definici můžeme brát, že se jedná o soubor lidí, kteří žijí nebo se pohybují ve stejné zeměpisné oblasti. Zároveň mohou při univerzálním použití pojmu komunit být přítomny také další prvky, jak o komunitách přemýšlet. O komunitě můžeme uvažovat jako o souboru lidí se zvláštní sociální strukturou. Tato představa srovnává komunitu s venkovskou či preindustriální společností a zároveň může považovat moderní, průmyslovou společnost za pozitivně destruktivní.

Talcott Parsons definoval komunitu jako kolektivitu, jejíž členové sdílejí stejnou územní oblast jako svoji základnu pro každodenní život. Podle Tönniese je komunita definována jako organický přirozený druh sociální skupiny, jejíž členové jsou svázáni pocitem sounáležitosti, vytvářeným z každodenních kontaktů, pokrývajících celou škálu lidských činností.

Kingsley Davis ji definuje jako nejmenší územní skupinu, která dokáže obsáhnout všechny aspekty společenského života. Pro Karla Mannheima je komunita jakýkoliv okruh lidí, kteří žijí společně a patří k sobě takovým způsobem, že sdílejí celou řadu společných zájmů.

Pro svou práci jsem se rozhodl vycházet z toho, jakým způsobem chápal pojem komunita Ferdinand Tönnies. Přestože se může zdát zvláštní, že ve své práci pracuji s konceptem ze začátku minulého století, tak myšlenky klasických sociologů, zejména

Ferdinanda Tönniese a následné navazující práce Schmalenbacha jsou pro vystižení charakterist cohousingu, jakožto formy bydlení, která kombinuje prvky tradiční společnosti a moderního pojetí, naprosto optimální.

Ferdinand Tönnies je jedním z klasických kritiků modernity a tzv. tradiční komunitu považuje za ideální. *„Komunita je definována jako sociální jednotka s dlouhodobými vztahy, obvykle se v nich členové narodili. Vztahy členů jsou úzké, důvěrné; sdílejí pocity solidarity posílené společným jazykem, vírou a zvyky.“* [Tönnies 1996: 39]. Původní forma komunity je tedy rodina, která je založena na pokrevních vazbách.

Tato původní forma je poté nahrazena místními komunitami, venkovskými čtvrtěmi se společnou prací na polích a společnými pravidly. Součástí takové komunity je přátelství, které se neodvíjí od příbuznosti či sousedství. Je důležité, aby taková vzájemná shoda byla udržována pravidelnými schůzkami. [Tönnies 1996: 42-44].

1.1. Sousedské vztahy v komunitě

„Sousedské vztahy v oblasti komunitního bydlení jsou jednou z nejpodstatnějších součástí tohoto stylu bydlení.“ [Vestbro 2012: 5]. Je proto důležité tento rozvoj sousedských vztahů v komunitě neopomíjet, neboť kvalita a typ takových vztahů určuje charakter komunitního bydlení. Ukazuje se, že charakter vzniku komunit a jejich vztahů formuje následný vznik projektů komunitního a cohousingového bydlení.

Každé plánování či vytváření komunity či komunitního bydlení by mělo obsahovat určité hodnoty, které tato skupina považuje za správné a žádoucí. Tyto hodnoty se poté při plánování uspořádání prostoru snaží, co nejvíce naplnit. *„Koncepty jako komunita, vytváření komunitního ducha a obnovování sousedství se objevují v plánování jako určitý ideální stav, o němž je zapotřebí usilovat.“* [Talen 2000: 171]. Musíme si ovšem pokládat zásadní otázky. Je členství v komunitě atraktivní? Proč lidé touží po bližších sousedských vztazích? Je nějaký rozdíl mezi sousedstvím a komunitou?

Antonio Tossi rozvádí širokou škálu sousedských vztahů, které se rozvíjejí od blízkých sousedů, kdy se všichni znají, až po oblasti, kde lidé své sousedy téměř neznají. *„Například průměrný obyvatel většího města má se sousedy určité neformální vztahy, nicméně spíše oceňuje, pokud si ho soused nevšímá a nechá ho na pokoji“.* [Tossi: 1965]. Právě samotná identifikace s lokální komunitou a vlastní aktivita v ní nabízí široký rozhled pouze v situaci, kdy většina zúčastněných identifikuje své obydlí se svým domovem. To koresponduje s tím, co uváděl Tönnies v *Gemainschaft* a *Gessellschaft*, Durkheim ve své mechanické a organické solidaritě a mnoho dalších tradičních sociologů. Dříve bývalo přirozené, že lidé navazovali nejvíce přátelských vztahů se svými nejbližšími sousedy. Pokud tedy dříve vznikaly typy bydlení, které lze charakterizovat jako společné, tak to vždy bylo pouze v rámci rodiny či blízkých přátel.

S rozvojem měst pak dochází k segregaci na základě společně sdíleného teritoria a stejných zájmů. Tradiční koncept komunity je tedy třeba předefinovat, protože lidé již navazují primární vztahy spíše na vzdálenější oblasti než v sousedství. V souvislosti s tím dochází také k přeměně v oblasti komunitního bydlení. Tento typ bydlení nyní přechází do sekcí různých typů komunit a začíná se samostatně dále rozvíjet nezávisle na dřívější formě vztahů.

„Prostorový rámeček sousedské komunity může představovat jak určitý dům, tak jednu ulici, okresek nebo čtvrť města, v případech velmi malých sídel pak může sousedská komunita splývat i se samotnou obcí, tj. s lokální komunitou. Pojmem sousedská komunita je označována skupina jedinců či rodin bydlících nejen „nablízku“, ale i skutečnost, že vzájemné vazby a interakce mezi nimi nejsou založeny pouze na intenzivní komunikaci, ale spočívají i v řadě dalších funkcí, jimiž se sousedství jakožto specifický typ územního soužití lidí projevuje.“
[Heřmanová, Patočka 2007: 61]

S dalším rozvojem dopravních a komunikačních technologií dochází ke stále častějším kritickým přístupům k samotné komunitě a sousedství. S těmito pojmy se často pracuje v určité zaměnitelnosti, nicméně jak uvádí Gottdiener, tak *„se zde nejedná o synonyma, ale hledáme rozdíly mezi. Vztahy mezi sousedy jsou důležité, ale zpravidla nenabývají vysokou intimitu a často dochází k tomu, že intenzivní vazby jsou velmi vzdáleny. Neplatí tedy, že sousedství a komunita jsou vždy ve spojení.“* [Gottdiener 2005: 195].

Ke komunitě se vyjadřuje kriticky i Zygmunt Bauman, který dává komunitu dohromady s pocitem bezpečí. Bauman říká, že postrádáním komunity, ztrácíme pocit bezpečí, což je zásadní pro náš spokojený život. [Bauman 2001: 144]. Za novodobým vytvářením komunit vidí samotnou krizi identity jednotlivých aktérů. Identita tak podle něj vytváří nové chápání komunity a vytváří místo komunity přetvořenou identitu. Přes všechny námitky ke komunitě však Bauman komunitu nezatrácuje a připouští, že vznik určitého typu komunity je možný, ale pouze za určitých podmínek. Komunita může mezi individui existovat pouze v tom případě, kdy je založena na sdílení a vzájemné péči. V souvislosti s pojmem komunita jde o pojem rovného jednání a práva. [Bauman 2001: 149–150]. Za podobných podmínek pak může vzniknout i komunitní bydlení.

Přes výše uvedené kritické teorie a závěry tak stále existují autoři, kteří považují místní komunity a sousedství za relevantní při formování každodenního života. *„Sousedství,*

jeho obyvatelé a jejich aktivity tvoří dohromady sociálně prostorovou jednotku, uznávanou svými obyvateli a oddělující se od okolního prostředí. Sousedství patřilo mezi významné společenské instituce v minulosti, zejména v obdobích, kdy jednotlivé rodiny představovaly výrobní jednotky a jejich vlastní život byl různým způsobem podmíněný společnými aktivitami (např. ochranou území a hospodářskými zájmy, společnou tvorbou životního prostředí atd.). V moderní společnosti sousedství ztratilo některé ze svých původních funkcí. Stále mu však zůstávají a přibývají funkce, které nejsou většinou jasně institucionalizované, ale mohou se v praktickém životě ukázat jako důležité a potřebné.“ [Schmeidler 2001: 142]

Samotný pocit sounáležitosti může mít svůj pozitivní vliv. Dochází ke snižování stresu a strachu a zároveň zvyšuje psychickou pohodu a spokojenost. Dále dochází ke zvyšování kvality života v sousedství, snižování kriminality a dalších rušivých prvků, které ovlivňují každodenní život. *„Ve skutečnosti, pokud existuje město, existuje definované území, které má smysl nejen proto, že tvoří kontext, ve kterém se tyto vztahy rozvíjejí, ale také proto, že obyvatelé rozvíjejí vazby a přílohy k místům a ztotožňují se s běžnými mýty a symboly “.* [Colombo, Mosso, De Piccoli 2001: 459].

Často zde také dochází ke kritice tradičního pohledu na město v podání Tönniese. Talen například bere město jako příležitost pro budování komunit a sousedských vztahů. *“Městský design nemusí deterministicky budovat smysl pro komunitu. Nicméně nejen sdružováním lidí na základě uspořádání ulice a zajištění veřejných prostor, ale ono může stimulovat další faktory, které vytvářejí smysl pro komunitu a její způsob bydlení.“* [Talen 1999: 1372]. Místní komunitu tak můžeme chápat jako určitý sociální systém. Komunita tak může být považována za funkční samostatnou jednotku, kde *„zboží a služby jsou poskytovány a spotřebovávány, dále jsou vytvářeny a udržovány mezilidské vztahy, je sdílena účast na činnostech a okolnosti místního života jsou společné“.* [Chaskin 1997: 529].

S tím, že rozdělení tradičních sociologů je v této oblasti neúplné a chybějící, se dnes shoduje většina výzkumů, které se zabývají společným bydlením. Mezi výzkumy, které tyto tradiční výzkumy kritizují, patří práce Larsena, Jakobsena, Sandstedta, Westina nebo Törnqvista.¹ Ukazuje se, že dřívější škály jsou na rozdělení společného bydlení nedostačující a ukazuje se, že je nutné tuto formulaci upřesnit.

¹Larsen, Jakobsen. Alternativní bydlení v Dánském cohousingu. 2019. Sandstedt, Westin. Za Švédským cohousingem. 2015. Törnqvist. Společné soužití v individuální formě. 2019.

2. Komunitní bydlení

Tato kapitola uvádí základní rysy a myšlenky, na kterých vznikly projekty společného a cohousingového bydlení. Ukazuje jejich vývoj a základní principy, na kterých byly základy tohoto stylu bydlení postaveny. Právě formování komunitního bydlení, ať už u nás, či ve světě, vytvořilo cohousing tak, jak je známý dnes a jak bude popsán v následující kapitole.

„Pokud mluvíme o komunitním a kolektivním bydlení, tedy bydlení založeném na sdílení prostoru a vybavení nerodinnými členy širší komunity, je třeba si uvědomit, že takové bydlení bylo po velkou část historie zcela běžné a přirozené a že dnešní bydlení, skutečnost, že bydlíme v uzavřených a plně vybavených individuálních bytech, je specifickou věcí naší doby; je to výsledek městské kultury a není starší než dvě stě let.“ [Kužvartová 2014: 1].

V dnešní době se bydlení v komunitě v České republice chápe jako okrajový a možná až extrémní způsob bydlení. Samozřejmostí se pro nás stalo mít vlastní byt, či rodinný dům. Samotné komunitní či sdílené bydlení se udržuje spíše spontáně tam, kde chybí dostatečné materiální prostředky. Jedná se tak o nízkopříjmové skupiny osob, o studenty, a nebo například o lidi v důchodovém věku. Je podstatné zdůraznit, že například v severských zemích jsou, díky tamější historii, projekty společného bydlení běžnou součástí společnosti již posledních sedmdesát let.

„Charakteristickým rysem komunálního bydlení nebo komunálního bydlení je to, že lidé nejsou nutně spřaženi s rodinným nebo manželským vztahem. Sdílené bydliště je víceméně důvěrně organizovaným způsobem, s oběma společnými prostory pro sociální interakci i soukromými oblastmi. Současný výzkum ukazuje, že různé formy komunálního bydlení mají rostoucí trend v mnoha západních společnostech, zejména u mladých lidí v městských regionech.“ [Törnqvist 2019: 900]

S pojmem kolektivního bydlení se dnes můžeme setkat v souvislosti s cohousingem. Představuje volbu materiálně zajištěných rodin a jednotlivců, kteří by, kdyby chtěli, dosáhli na standardní bydlení, z určitých důvodů se však rozhodli pro sdílení a společný život v širší

komunitě. Jde tedy o osobní rozhodnutí, nikoli o řešení zvolené kvůli nedostatku materiálních prostředků. Přesto, jak uvádí Koyabe, tak *„schopnost přejít do cohousingu znamená spoustu tvrdé práce. Chcete-li vytvořit skupinu, napište a program, najděte pozemek nebo bytovou společnost, se kterou budete spolupracovat, zapojte architekty a stavitele, přesvědčte banky a další finanční subjekty do projektu. To a nabírání nových lidí do projektu vyžaduje spoustu úsilí. To také vyžaduje obrovskou sílu a znalosti počáteční skupiny pro řízení procesu v dialogu s developerem, architekty, finančníky, obcemi a dodavateli.“* [Koyabe 1994: 6]

Těmito věcmi se cohousing velmi významně liší od toho, jakým způsobem bylo kolektivní bydlení vnímáno u nás v meziválečných letech a za dob socialismu. Levicoví architekti tehdy zformovali způsob našeho vnímání společného bydlení na dlouhá léta dopředu. Tehdy existovala bytová nouze, která se ještě prohloubila s příchodem hospodářské krize. Ve dvacátých letech se objevil funkcionalismus v architektuře a s ním přesvědčení, že se architektura musí očistit od nadbytečných složek, nesouvisejících bezprostředně s funkcí stavby, a že technický pokrok představuje zásadní sílu využitelnou pro vytvoření spravedlivější společnosti. *„Program architektů obsahoval požadavek důstojného bydlení pro všechny, přičemž tohoto bydlení se mělo dosáhnout racionálními metodami. Hannes Meyer mluvil „vědeckém humanismu“ architektury, snaze o naplnění potřeb a tužeb každého člověka.“* [Kunžvartová 2014: 1]. V důsledku různých změn procesů a industrializace a vývoje společnosti se zdálo, že tento sociální směr funkcionalistické architektury je možné vhodně realizovat.

„Co se týče úspor a výhod, které přináší společně sdílené vybavení, předcházejí kolektivním domům britské boarding houses a americké apartment hotels, v podstatě penziony pro trvalý pobyt s centrálními kuchyněmi, kde se domácí práce a další služby obstarávaly způsobem běžným v hotelích“ [Kunžvartová 2014: 2]. Tento způsob bydlení již obsahuje základní prvky cohousingového bydlení. Přesto se určité základní principy od klasického bydlení odlišovaly. Jak uvádí Kunžvartová, tento *„způsob bydlení si volily majetné vrstvy především od počátku 20. století, mimo jiné kvůli dobovému požadavku odděleného ubytování služebnictva a kvůli možnosti zařizování domů technickými novinkami pro větší*

pohodlí obyvatel.“ [Kunžvartová 2014: 2]. V rámci vývoje společnosti se naskytly další výhody, mezi které patřilo například menší zapojení žen do domácnosti a starostlivost o děti. V rámci institucionalizace měly být tyto povinnosti převedeny do institucí. Měly se tím vyřešit problémy pracujících žen. V rámci feministického myšlení světa byla velmi vítána představa výchovy specialisty se vzděláním. Tuto představu sdíleli i funkcionalističtí architekti, neboť se předpokládalo, že by se předešlo problémům mezi rodiči a dětmi.

„Sociálně orientovaná architektura je totiž postavena na myšlence, že kvalita a uspořádání prostoru působí na chování lidí a mohou přispět k zlepšení mezilidských vztahů a k humanizaci společnosti. Je proto důležité zkoumat účinky mikroekologických prvků na sociální procesy a zejména na povahu lidské interakce a komunikace.“ [Musil 1971: 11]. Tradiční funkcionalističtí architekti byli nakloněni myšlence společného bydlení. Základním předpokladem zde byl individualistický vývoj společnosti a s ním předpoklad postupného rozpadu tradiční rodiny. Tento předpoklad nastával především u nižších vrstev společnosti a u lidí ve větších městech. Tento předpoklad dával architektům možnost vytvořit specifický typ bydlení se samostatnými byty pro jednotlivce. Tyto byty by zároveň měly společná zařízení jako jesle, školky, školy, dětské kroužky a podobně. Mezi jednotlivými návrhy docházelo k častým rozporům, zejména v oblasti osobního prostoru. Například *„sovětský architekt Mojsej Ginzburg, autor známého kolektivního domu Narkomfin v Moskvě (1928-1929), si uvědomoval obtíže přechodu z klasického bytu do individuální obytné buňky kolektivního domu, vypracoval sérii obytných jednotek umožňujících postupný přechod od rodinného bytu až k individuálnímu pokoji bez kuchyně.*“ [Kunžvartová 2014: 3].

Tento způsob bydlení nebyl ničím novým. Návrhy společných staveb se objevují již od počátku 19. století. Typickým příkladem je myšlenka Charlese Fouriera, který navrhoval vytvořit velké obytné stavby, skoro až malá města až pro dva tisíce obyvatel. Jeho myšlenka spočívala ve vytvoření komunit, například zemědělských, které by byly založeny na utopistických základech rovnostráství a společného užívání všech prostorů a plodin.

Oproti myšlence Fouriera se socialističtí architekti obraceli spíše směrem vertikálního rozložení svých staveb určených ke kolektivnímu bydlení. Mělo tak dojít ke snížení nákladů a zároveň dostatečnému vytvoření zelené plochy. Hlavní myšlenkou bylo, aby se překonala zaběhnutá ideologie, které předurčovala jako ideální způsob bydlení vlastní dům či byt.

„Taková výstavba byla ve všech ohledech mnohem náročnější než industrializovaná výstavba obytných bloků pro stovky obyvatel. Existence masy špatně bydlících a nebydlících tak podle architektů vyžadovala stavění „obytných kombinátů“, jak se také někdy kolektivní domy nazývaly, z veřejných prostředků, s minimálními obytnými buňkami a komplexním společným vybavením: centrální kuchyní a společnou jídelnou, centrální prádelnou, knihovnou, čítárnami, klubovny a salónky, tělocvičnou, bazénem a dětskými zařízeními.“
[Kunžvartová 2014: 4].

V dnešní době však komunální život nejen odráží trendy městského bydlení, ekopolitické povědomí a výzvy stárnoucí populace, ale také to reflektuje různé tváře individualizace a posuny v oblasti důvěrných vztahů. Jeho výhodou je rozšiřující se řada vztahů, které se vyvíjejí a na kterých záleží, částečně v důsledku transformace rodinných vzorů.

2.1. Kolektivní bydlení u nás

Přestože k samotné diskusi ohledně kolektivního bydlení docházelo velmi často, a tudíž jeho postavení v diskusi architektů mělo své významné místo, tak k samotným realizacím docházelo velmi zřídka. V Československu byly postaveny dva kolektivní domy, přičemž oba po druhé světové válce - jeden ve Zlíně a druhý v Litvínově. Oba tyto domy vznikly z projektů průmyslových podniků a měly sloužit jejím zaměstnancům.

„Jako první byl dokončen zlínský kolektivní dům, stavěný mezi lety 1948-1951 pro zaměstnance národního podniku Svit. Návrh vypracoval architekt Jiří Voženílek, bývalý člen Pokrokové architektonické skupiny (PAS), která ve 30. letech plamenně obhajovala kolektivní bydlení. Voženílek se při koncipování zlínského kolektivního domu otevřeně hlásí k inspiraci švédským bydlením. Švédsko navštívil spolu s dalšími zlínskými architekty v roce 1947.“ [Kunžvartová 2014: 4].

Švédsko je pokládáno za zakladatele tohoto stylu bydlení. Již počátkem 20. století zde začaly vznikat projekty tzv. kolektivismu. Podobně jako u nás bylo původní myšlenkou bydlení pro společenské masy. Stavby však obsadily specifické skupiny osob, a tak až do druhé světové války nevznikaly žádné další projekty kolektivismu. K většímu rozvoji došlo až po druhé světové válce, kdy začala být výstavba ve Švédsku řízena státními firmami.

V těchto projektech se již začínaly objevovat typické projevy cohousingu, přesto však šlo spíše o klasické rodinné byty, které disponovaly dodatečnými službami, například rozvoz jídla ke dveřím, společná prádelna a společné místnosti pro záliby a dílny.

„Takové společné vybavení nabízel například stockholmský projekt Marienberg navržený architektem Svenem Ivarom Lindem a dokončený v roce 1944, který čeští architekti navštívili.“ [Kunžvartová 2014: 6]. Dle výpovědi českých architektů se zde jednalo především o lidi ze středně bohatých a bohatších vrstev obyvatelstva.

Právě ve Švédsku se inspirovali i architekti kolektivního domu v Litvínově a také tento dům nabízel lidem vymoženosti jako donášku jídel, praní prádla, centrální úklid a podobně. Bohužel se jak u litvínovského domu, tak u domu ve Zlíně ukázalo, že potřeby a přání obyvatel se míjí s představami a plány architektů. Kunžvartová uvádí, že *„především společné jídelny zamýšlené pro každodenní využívání všemi obyvateli koldomů se ukázaly jako značně*

naddimenzované. Částečně kvůli nedostatečné kvalitě pokrmů a jejich relativně vysoké ceně se rodiny stravovaly nejčastěji individuálně, doma. Donáška jídel a základních potravin byla v litvínovském koldomě pro malý zájem velice záhy zrušena.“ [Kunžvartová 2014: 6]. Došlo tak k tomu, že různé společné prostory a služby bylo nutné postupem času otevřít širší veřejnosti, aby zde bylo možné provoz domu uživit. V tomto důsledku tak došlo k interpretaci, že kolektivní bydlení nemá budoucnost, neboť obyvatelé o tento způsob bydlení nemají zájem. V tomto důsledku tak došlo i ve veřejném mínění k podobnému chápání kolektivního bydlení. Došlo tedy k odsunutí tohoto tématu jak z hlediska veřejnosti, tak z hlediska státního aparátu. Blíže se těmto problémům ve svých výzkumech věnuje Kunžvartová či Daňková.² Ve svých výzkumech jsou detailně popsány konflikty mezi obyvateli, jejich pohled na výhody a nevýhody domu. A to jak z hlediska společenského vyžití, trávení volného času, tak i z hlediska možnosti vzniku komunit a bližších sousedských vztahů.

I přes určité negativní projevy vůči těmto projektům je třeba zdůraznit, že tyto kolektivní domy dokázaly v první fázi vytvořit fungující komunitní soužití, kdy se všichni mezi sebou znali. Dle vzpomínek z dokumentu *11 pater ideálů* vzniklo mezi lidmi přátelství. Jelikož však docházelo k časté výměně obyvatel, lo postupem času se tětyto komunitní vztahy začaly rozpadat.

I přes neúspěch ve výstavbě těchto kolektivních domů a nepřízeň ze strany státu a veřejnosti docházelo ke vzniku dalších projektů kolektivního bydlení. Začaly zde vznikat domy hotelového typu, které fungovaly na principu většího otevření vůči veřejnosti a zároveň se snažily reagovat na negativa z kolektivních domů ve Zlíně a Litvínově. V rámci těchto domů se myslelo i na bydlení starších lidí a tímto směrem byla většina projektů zamýšlena. Byly zde výhody ve společné péči o domácnost a také se redukoval pocit osamělosti.

² Daňková. Kolektivní dům v Litvínově v letech 1945-1950.2014. Kunžvartová. Kolektivní bydlení v 2. polovině 20. století. K realizovaným domům v Československu.2012.

Všechny tyto pokusy ukázaly, že je nutné, aby se na vývoji vždy podíleli budoucí obyvatelé, aby bylo možné zcela naplnit jejich představy a aby společné bydlení fungovalo. *„Jedinec nemůže být pojímán pouze jako pasivní recipient ‚faktů‘, byť vědeckých, dostávaných shora, nýbrž musí být uznán především jako aktivní subjekt transformace svého uvědomění. Čeho bylo skutečně zapotřebí, nebyly manifesty a programy vytyčované v zájmu mas, nýbrž aktivní dialog s lidmi a mezi lidmi“* [Dluhoš, Teige 1995: 1-2].

Přestože se může zdát neuvěřitelné, že by nás v současnosti někdo nutil žít v kolektivních domech, tak myšlenka kolektivního bydlení a s ním spojeného cohousingu zůstává inspirací i v dnešní době. A to zejména v oblasti sociálního rozměru, kdy nezáleží na výši příjmů a na společenském postavení, ale pouze na tom, že každý má právo na kvalitní bydlení. A právě určitou inspirací, či následným vývojem tohoto typu bydlení se zabývá tento výzkum projektu Bydlinská zahrádka.

3. Cohousing

Cohousing představuje záměrné společenství soukromých domů seskupené kolem sdíleného prostoru. Termín vznikl v Dánsku koncem šedesátých let. Každý připojený byt nebo rodinný dům má tradiční vybavení, včetně soukromé kuchyně. Mezi sdílené prostory obvykle patří velká kuchyň a jídelna, prádelna a rekreační prostory. Sdílený venkovní prostor může zahrnovat parkování, chodníky, otevřené prostranství a zahrady. Sousedé také sdílejí zdroje, jako jsou nástroje a sekačky na trávu [Durrett: 2009].

Domácnosti mají nezávislé příjmy a soukromý život, ale sousedé společně plánují a spravují komunitní aktivity a sdílené prostory. Právní struktura je obvykle sdružení vlastníků domů nebo bytové družstvo. Komunitní aktivity zahrnují pravidelně naplánovaná sdílená jídla, schůzky a pracovní dny. Sousedé se scházejí na večírcích, hrách, filmech nebo jiných událostech. Díky cohousingu je snadné vytvářet kluby, organizovat péči o děti nebo spolujízdu. Společné bydlení usnadňuje interakci mezi sousedy a poskytuje tak sociální, praktické, ekonomické a environmentální výhody [Durrett: 2011].

Cohousingové komunity jsou obvykle strukturovány tak, aby podporovaly časté interakce a vytváření úzkých vztahů mezi jejich členy. Sousedům se doporučuje, aby spolupracovali v rámci komunity a pečovali o své sousedy. Vývoj cohousingu je obvykle záměrně omezen na přibližně dvacet domů a často zahrnuje velké společné prostory, ve kterých se mohou obyvatelé sjednocovat. Zatímco vývoj cohousingu je navržen tak, aby podporoval komunitu, obyvatelé mají obvykle tolik osobního soukromí, kolik chtějí. Lidé si mohou vybrat, do jaké míry se zapojí, aby našli správnou rovnováhu mezi svým soukromím a komunitou. Rozhodování v cohousingových komunitách je často založeno na formování konsensu v rámci komunity. Obyvatelé disponují sdíleným prostorem, který mohou všichni využívat, stále však mohou spravovat svůj vlastní prostor. Cohousing je podobný colivingu, který se vyznačuje jednotlivými jednotkami v Cohousingu s osobním vybavením, jako jsou kuchyně a koupelny, zatímco coliving zahrnuje společné využívání společných koupelen a společných prostor, jako jsou kuchyně a obývací pokoje [Scotthanson: 2004].

Cohousingová společenství jsou součástí nové kooperativní ekonomiky a předpokládá se, že se v příštích několika desetiletích rychle rozšíří, protože jednotlivci a rodiny se budou snažit žít udržitelněji a ve společenství se sousedy. Většina cohousingových komunit je mezigenerační s dětmi i staršími; v posledních letech se velmi rozrostl cohousing seniorů zaměřený na potřeby starších dospělých. Tyto komunity přicházejí v různých variantách, ale často jsou šetrné k životnímu prostředí a sociálně

udržitelné. [Durrett: 2011].

V některých zemích severní Evropy (Dánsko, Švédsko) existují stovky společných komunit. V Kanadě je několik desítek dokončených komunit a další jsou ve fázi formování, vývoje nebo výstavby. V Nizozemsku existuje více než tři sta cohousingových komunit (smíšené generace a seniorské cohousingy), přičemž dalších šedesát je ve fázi plánování nebo výstavby. Existují také komunity v Austrálii, Velké Británii a dalších částech světa [Durrett: 2009].

Klíčovým rysem cohousingového modelu je jeho flexibilita vůči potřebám a hodnotám jeho obyvatel a charakteristikám lokality. Cohousing může být městský, příměstský nebo venkovský. Fyzická forma je obvykle kompaktní, ale liší se od nízkopodlažních bytů přes řadové domy až po seskupené rodinné domy. Mají tendenci udržovat auta na periferii, což podporuje procházky komunitou a interakci se sousedy, stejně jako zvyšování bezpečnosti dětí při hře v komunitě. Sdílená zelená plocha je další charakteristikou, ať už pro zahradničení, hraní her nebo místa ke shromažďování. Pokud je k dispozici více půdy, než je potřeba pro fyzické struktury, jsou tyto plochy obvykle seskupeny těsně vedle sebe a ponechávají co největší část země „otevřenou“ pro společné použití. Tento aspekt cohousingu přímo řeší rostoucí problém předměstského rozrůstání. [Durrett: 2011].

Kromě nově vybudovaných komunit (včetně těch, které fyzicky dovybavují / znovu používají stávající struktury) existují také komunity „organické“, ve kterých sousedé vytvářejí „úmyslná sousedství“, například postupným odstraňováním plotů. Cohousing se liší od některých typů komunit v tom, že obyvatelé nemají sdílenou ekonomiku nebo společný soubor přesvědčení nebo náboženství, ale místo toho investují do vytváření sociálně bohaté a vzájemně propojené komunity. Při správě cohousingu je běžná nehierarchická struktura využívající model rozhodování na základě konsensu. Jednotlivci přebírají vůdčí role, například odpovědnost za koordinaci zahrady nebo za zprostředkování schůzky [Durrett: 2009].

3.1. Intencionální komunity

V sociologické literatuře se můžeme setkat s mnoha pojmy - cohousing, bytové družstvo, ekovesnice, komunální bydlení apod. Pro lepší pochopení tématu intencionálních komunit se bude následující kapitola zabývat jejich rozdíly a rozlišením. Jednotlivé komunity mohou být rozlišeny dle rozdílných aktérů (náboženské, státní, rezidenční apod.) a mohou se vyskytovat na různých místech.

Pojem intencionálních neboli vědomých komunit je definován různými způsoby. Melzer jej definuje jako určitá skupenství lidí, kteří žijí společným životním smyslem a cílem. Mezi intencionální komunity můžeme zařadit cohousing, ekovesnice, komuny, bytová družstva, kolektivní domy či kolaborativní bydlení [Vestbro, Horrelli 2012].

Co se týče samotného cohousingu, tak ten je v posledních výzkumech nejčastěji definován jako bydlení se společnými prostory a sdíleným vybavením. Trochu širší definici nabízí Vestbro, který cohousing definuje obytnými jednotkami, které obsahují jak soukromé byty, tak společné prostory. Zároveň je součástí centrální jídelna a kuchyně. Vestbro také uvádí společně s cohousingem termín spolupracující bydlení, které je zaměřeno na spolupráci mezi obyvateli, což je případ, který je často zmiňován v naší případové studii.

Melzer pak pro cohousing uvádí jeden zásadní aspekt, který cohousing odlišuje od jiných typů vědomých komunit. Cohousing má velmi blízký vztah k širší společnosti. Oproti jiným komunitám, které jsou často uzavřeny do sebe, se cohousing v tomto smyslu odchyluje od tradičního pojetí komunit, a naopak se snaží o zapojení do majoritní společnosti. [Kolková 2013].

3.2. Způsob života

„Hlavní ideou cohousingu je vybudovat blízké sousedské společenství, které stimuluje sousedské vztahy a podporuje komunitní prostředí, přičemž respektuje nezávislost každého jedince a jeho soukromý prostor. Promyšlené architektonické uspořádání má napomáhat vytváření a udržování sousedských vztahů. Každá jednotka obsahuje soukromé a polo - soukromé prostory a také vnitřní a vnější společenské prostory, a tedy kombinuje výhody autonomního soukromého prostoru bytu a společně sdílených veřejných prostor, zejména podobě tzv. kolektivního domu. Podoba obydlí a procesy fungující v cohousingu podporují spolupracující životní styl.“ [Kolková 2013: 15].

Klíčem sdílení je také nižší spotřeba energie. A to jak sociální, tak ekologické a ekonomické. Minulé i současné švédské zkušenosti s cohousingem ukázaly, že tato forma bydlení nabízí jedinečné možnosti budování společného designu, poznávání se během procesu plánování a rozvíjení sociální kapitál společně. [Vestbro 2012]. *„Cohousing by mohl být v budoucnu jednou z odpovědí na otázku bydlení. Nejprve však musí být odstraněno mnoho překážek“.* [Blomberg 2019: 6].

„Cohousingové komunity nikdy nepoužívají hierarchickou sociální strukturu, tato sociální struktura totiž často vytváří bariéry v sociální interakci.“ [Williams 2005: 205].

To, co cohousing rozlišuje, je určitý typ spojení jeho obyvatel k dané komunitě. Je důležité, aby jedinci, kteří jsou navzájem velmi odlišní fungovali ve vzájemné solidaritě a pomoci. Vzájemná pomoc představuje velmi důležitý bod cohousingového soužití. Může se jednat o drobné pochůzky, hlídání dětí, nákupy či spolujízdu autem. Nedílnou součástí je také společné vaření.

Cohousing má tři zásadní rozdíly, které jej odlišují od klasických komunitních bydlení. Jednak zde není žádná společná ideologie, dáke se zde nerozlišuje žádné sociální postavení či hierarchie a také zde nedochází ke sdílení financí. Jediné, co tyto osoby spojuje je touha po tomto stylu bydlení. [McCamant, Durrett 1994].

Podle McCamant a Durretta [1994] se cohousing vyznačuje několika dalšími charakteristickými znaky, které odlišují tuto formu od jiných forem kolektivního bydlení.

Je pravidlem, že budoucí obyvatelé by se měli podílet na plánování projektu cohousingu. Je dokázáno, že čím je vyšší míra zapojení, tak tím je větší pravděpodobnost, že cohousingová komunita vydrží pohromadě. [Williams 2005: 203]. Díky této rané fázi dochází k lepšímu poznání mezi budoucími členy a je tak možné zjistit, zda spolu daní lidé budou schopni vzájemně fungovat. Zároveň tato fáze spolurozhodování se přenáší i v pozdějších fázích cohousingového života.

Určitým novodobým typem komunitního bydlení je také větší míra propojení sousedů v již existujících sousedstvích. V tomto procesu dochází ke kolektivnímu vytváření společných prostorů, komunitních zahrádek a také k rozdělení činností ohledně údržby a prací. Podle Williams můžeme tyto novodobé komunity nazývat jako nové vývojové modely cohousingu. Případně jako dobrý podklad pro vznik nových cohousingů. Dle mého názoru by se ovšem zde ovšem dochází k zásadnímu rozporu mezi samotným rozdílem cohousingu a komunitním bydlením. Souhlasím s Williams, že tento proces „strhávání plotů“ mezi sousedy může pomoci k rozšíření půjmů komunitního a cohousingového bydlení mezi širší veřejnost a zároveň si zde daní aktéři mohou vyzkoušet, jak jim styl komunitního bydlení vyhovuje. V budoucnu pak tito aktéři mohou zkušenosti přenést do nově vznikajícího projektu. Nemyslím si však, že tento typ sousedských komunit, ve smyslu „strhávání plotů“, bychom mohli nazývat určitým stádiem vývoje cohousingu. Na to jsou přeci jen prvky cohousingu mnohem více specifitější a vyžadují mnohem vyšší zapojení a celkovou přeměnu stylu bydlení. V souvislosti s tím, že po komunitním sousedském životě je stále vyšší poptávka, dochází k promítání těchto požadavků v projektech architektů či developerů.

Durret popisuje cohousing jako autonomní soukromé žití, které využívá výhody komunitního soužití. Samotné situační uspořádání projektu musí vždy reflektovat vytváření komunitního života a zároveň vytvářet dostatek soukromí pro jednotlivce

3.3. polečné bydlení v zahraničí

Koncepty společného bydlení v zahraničí se liší dle historického vývoje jednotlivých států a dle bytové politiky a aktuální situace. V této kapitole si představíme nejvýznamnější ukázky společně s příklady.

Nejprve se podíváme na sever Evropy odkud pocházejí jedny z prvních zmínek o společném bydlení. V rámci společného bydlení je Švédsko společně s Dánskem považováno za model ideální spolupráce. V 60. letech začaly ve Švédsku vznikat kolektivní domy, alternativní švédské modely bydlení založené na sdílení práce v domácnosti. Typizuje to švédské společné bydlení jakožto projekt, který je koncentrovaný jako bytový dům s velkým důrazem na autonomii a společenství. Počátek tohoto kolektivního bydlení však sahá až do třicátých let 20. století, kdy bylo ve Stockholmu postaveno 6 těchto velkých domů s 60 až 280 bytovými jednotkami. Tyto byty byly určeny hlavně pro svobodné ženy. Zajímavostí je, že téměř všechny tyto projekty byly financovány ze soukromých zdrojů a stát do nich zasahoval pouze minimálně.

„Na rozdíl od jiných zemí světa, například USA, švédská spolupráce projekty bydlení si obvykle pronajímá a spravuje autonomně obyvatelé ve sdružení, ale stále v komunálních zařízeních.“ [Gresleri 2015: 160].

Politika švédského sociálního zabezpečení začala pracovat s termínem společného bydlení až po roce 1980. „Využívalo se praktických zkušeností, kdy mladí lidé sdíleli velké centrální byty, starší vily či bývalé budovy institucí. Dle odhadů z roku 1980 bylo ve Švédsku pouze necelých 200 takových malých kolektivních typů bydlení. „Ve Švédsku hnutí společného bydlení v 80. letech prakticky vymřelo, když většina jeho členů si našla nové domovy a jen pár členů si našlo cestu k aktivismu zpět“ [Vestbro 2010: 20].

Vestbro také poukazuje na širší kontext, kdy „individualismus a konzumní myšlení začalo dominovat vývoji ve švédské společnosti.“ [Vestbro 2010: 21]. „V poslední době však současné společné bydlení ve Švédsku (je součástí druhá poválečná mezinárodní vlna) je

podmíněna marketizací švédského bydlení od 90. let, což vedlo k různým formám družby, od podnájem družstev a vlastnických modelů nájemců. Současné bydlení nedostatek a oligopol ve švédském stavebním sektoru znamená také vysoký stavební náklady na nové budovy, zejména ve větších centrálních lokalitách města. To vše má tendenci zpřístupňovat nové společné bydlení jen relativně dobře fungující střední třída, zatímco podpora veřejnosti je poněkud váhavá. Spojenými cíli švédského společného bydlení jsou stále komunita, pohlaví rovnost a ekologické povědomí.“ [Caldenby 1992: 60]

V současné době je ve Švédsku, dle serveru kollektivhus.nu, přibližně padesát cohousingových projektů a je zde zaregistrováno asi dva tisíce obyvatel, což je mnohem menší číslonež v Dánsku. Přesto dlouhá historie společného bydlení ve Švédsku ukazuje komplexní vztah politiky bydlení s trhy bydlení a sociálními hnutí. Nelze se tedy divit, že ve Švédsku se konala i první konference o společném bydlení v roce 2010. Společné bydlení ve Švédsku má úzký vztah ke švédské bytové politice. A přestože po roce 1990 byly tyto způsoby veřejného bydlení omezeny, myšlenky tohoto bydlení jsou ve švédské společnosti zakořeněny. V současné době dochází k určité renesanci společného bydlení ve Švédsku díky myšlence „dobré bydlení pro každého“. A vytváří se tak potenciál mezi společným bydlením a veřejným zájmem.

Velmi blízké Švédskému modelu je Dánsko, proto bývají obě země označovány společně jako Skandinávský model společného bydlení. Považuji však za podstatné zmínit určitá historická specifika v Dánském vývoji v této oblasti. Dánské společné bydlení je často považováno za průkopnické a relativně úspěšné. Obvykle je zmiňováno v literatuře o společném bydlení a společném bydlení obecněji a je předmětem několika případových studií (např. McCamant a Durrett 2011; Tornow 2015). Za zakladatele společného bydlení v Dánsku je považován architekt Jan Gudmand-Høyer, který v 60. letech navrhl vizi formy bydlení složené z několika jednotlivých buněk navržených tak, aby podporovaly souhru mezi společným a soukromým prostorem. Navíc v záměru naznačoval, že bydlení v tomto návrhu může zastupovat i funkce v rámci každodenního života, jako je například spolupráce mezi rodina z hlediska nákupů, hlídání dětí a vaření.

Podobně jako jinde ve světě, tak i v Dánsku lze říci, že společné bydlení přichází v několika vlnách od druhé světové války. První fáze, kterou můžeme nazvat jako

průkopnickou, začínala právě myšlenkou Gudmanda–Hoyera. Ten roku 1968 napsal výzvu k tzv. bofallesskaberu, což se mělo stát průkopníkem společenství pro společné bydlení, a zájem z řad běžných občanů byl obrovský. „*Ver příští měsíc jsme obdrželi téměř sto dopisů a spoustu hovorů od lidí, kteří této myšlence věřili a chtěli v ní žít. Bylo to ohromující, nyní najednou existovaly možnosti. Ne jedno, ale tři nebo čtyři společná bydlení. Novináři se hrnuli. Ted' najednou zjistili, že téma je vysoce relevantní.*“ [Gudmand-Høyer 1984: 7].

V tomto důsledku začala postupně vznikat v Dánsku společná bydlení, která kombinovala individuální bydlení se značnými společnými prostory. V návaznosti na tento rozvoj došlo v Dánsku k událostem, které měly významný dopad na vznik komunit společného bydlení. Vznikly státní podpory pro nová bytová družstva. Důležitou součástí těchto podpor bylo, že stát se zaručoval za 80 % půjček z celkové ceny projektu a začalo tak postupně vznikat kooperativní působení jakožto základ pro nová společenství a společná bydlení. „*V dánském kontextu znamená bytové družstvo, že nemovitost je ve vlastnictví společně a že členové mají užívací právo k bytové jednotce. Ale kromě toho měsíčního poplatku si členové musí zakoupit „share“ (andel), aby získali přístup.*“ [Larsen 2019: 38].

Přestože tento přístup státní podpory byl v roce 2004 ukončen, tak ve smýšlení obyvatel je společné bydlení stále velmi populární. „*Ze 436 respondentů průzkumu mezi dánskými obyvateli společného bydlení v zimě 2016–2017 na to odpovědělo 34 %, že společné bydlení bylo „silně pozitivní“ na jejich celkovou životní spokojenost, 45 % odpovědělo „obecně pozitivně“ a 10 % vnímalo společné bydlení „pozitivněji než negativně“.*“ [Jakobsen, Larsen 2018: 66].

Cohousing tvoří i v Dánsku stále pouze zlomek veškerého bydlení, přesto se však společné bydlení jako bofallesskaber vyvinulo v poměrně dobře zavedený a úspěšný systém alternativního bydlení v Dánsku. V současnosti bofallesskaber obecně znamená „*formu bydlení, která kombinuje jednotlivá obydlí s podstatným společným zařízením a činností zaměřenou na každodenní život. Pravidelné společné večere, připravovány a konány ve společných zařízeních se staly typickou známkou v dánském společném bydlení.*“ [Larsen 2019: 41].

Možná nejpozoruhodnějším jevem je to, že Dánské společné bydlení se nachází zejména v předměstských nebo kvazi-venkovských podmínkách. Bylo by však nesprávné z toho odvodit, že dánské společné bydlení je přímo „anti-městské“. Existují příklady komunit v městském prostředí, a další projekty městského společného bydlení jsou v různých fázích dokončení. Klíčovým důvodem pro předměstské a kvazi-venkovské umístění mnoha společných bytů komunit je cena půdy, zvláště když se o to snaží skupiny společného bydlení či prostorové formy domků rodinných nebo dvojdomků. *„Výzvy pro dánské společné bydlení jsou tak často v oblasti sociální udržitelnosti“* [Larsen 2019: 43].

Častou diskusí, která se objevuje, je to, zda jsou společná bydlení uzavřené komunity. Výzkum z roku 2014 ukazuje, že *„dánské komunity v oblasti společného bydlení jsou nebo se pravděpodobně stanou bránami komunity v doslovném smyslu. Spíše existuje riziko, že spolubydlící komunity se stanou (pokud nezůstanou) enklávami pro relativně privilegované. Většina dánských společenství pro společné bydlení jsou účelová, a tudíž se tato společenství obecně nemísí mezi lidi přímo“*. [Chiodelli, Baglione, Ruiu 2014: 33]. Přesto všechno tak forma cohousingu v Dánsku vyžaduje alespoň minimální kritické zapojení s formami vlastnických struktur a společností.

Celkově tak můžeme říci, že od roku 1981 dánská vláda soustavně podporuje rozvoj mnoha cohousingových komunit s novými právními předpisy a zaručenými půjčkami. Bylo vyvinuto více podpory cohousingu v oblasti pronájmu a pomoci obyvatelům s nízkými příjmy. Dnes mnoho komunit úspěšně funguje jako neziskové nájemné. Cohousing je nyní mezigenerační, přitažlivý pro nesezdané rodiče, osamělé rodiče, páry s dětmi a bez dětí. Je evidentní, že některé komunity stárnou, zatímco jiné mají tendenci přitahovat rodiny s malými dětmi. Dnes je cohousing dobře zavedená možnost bydlení v Dánsku. Nejen, že nové komunikační vazby se nadále budují, ale koncept byl také začleněn do plánů pro zcela nové oblasti rozvoje.

Pro ukázkou další formy společného bydlení se podíváme do jiné části Evropy. Nejprve do Katalánska, poté do Německa. Nejedná se zde o typické cohousingové bydlení, ale spíše o řešení možností společného bydlení v rámci přeplněných měst.

„Naším cílem je uspokojit potřebu sociálně, ekonomicky a sbírat udržitelné obytné prostory a obcházet konvenční nemovitosti trh. Pro nás je zásadní vytvářet formy kolektivního vlastnictví, které kladou zaměření na efektivní využití životního prostoru, spíše než na jeho směnnou hodnotu v kapitalistický trh. Současně chceme podporovat více společných forem života, které usnadňují vzájemné vztahy mezi sousedy a rozdělení domácích prací a potřeb péče prostřednictvím společných prostor“. [La Borda, nedatováno].

„Stavíme bydlení, abychom stavěli komunitu“ [La Borda, nedatováno].

Když v roce 2006 přišla skupina La Borda s tímto prohlášením, vyvolala ve Španělsku velkou vlnu reakcí ohledně společného bydlení. Fenomén společného bydlení, jako alternativní forma bydlení, je totiž ve Španělsku relativně novým konceptem. Tradičně je ve Španělsku systém založen na vlastnictví a soukromém pronájmu. Společné bydlení a formy příbuzného bydlení jsou však nyní aktivně zkoumány jako způsob zpochybnění dominantních struktur poskytování bydlení a také řešení širších sociálních, ekonomických, politických a ekologických problémů. Společné bydlení je nicméně ve Španělsku stále velmi okrajovou formou bydlení. Přitom v Katalánsku a zejména v oblasti Barcelony se společné bydlení stává znatelným fenoménem.

Je důležité přitom vzít v potaz, že sousedství a komunita jsou v Katalánsku důležitými pojmy již řadu let. A právě nové iniciativy bydlení v oblasti Barcelony jsou často spojeny se sousedským aktivismem a širšími společenskými cíli. Některé projekty v tomto směru byly iniciovány teprve nedávno. Nejznámějším projektem je projekt výše zmíněné skupiny La Borda, která v roce 2018 dokončila svůj projekt k nastěhování. Jedná se o šestipodlažní budovu, které obsahuje společnou kuchyň, terasu, přizpůsobivý prostor pro děti, setkávání a pro další aktivity. Budova je rozdělena na 28 bytů, většinou menší velikosti kolem 50 m².

„Relativně malé byty jsou částečně navrženy tak, aby podporovaly komunální aktivity, ale také jako podmínku stanovenou obcí zachovat jednotlivé byty (včetně podílu společných prostor) pod maximální velikostí pro sociální síť bydlení. Jednotlivé byty lze spojit do větších jednotek, pokud jsou více než dva dospělí chtějí žít společně.“ [Larsen 2019: 96]. Dle členů skupiny La Borda může být tento projekt určitým novým způsobem, jak začít v Katalánsku přemýšlet o vztazích a bydlení.

Jak jsem říkal na začátku kapitoly, společné bydlení dorazilo do Katalánska teprve nedávno a je tedy stále velmi novým fenoménem. Přesto jsou projekty společného bydlení velmi aktivně podporovány samosprávou města Barcelona. To je jeden z hlavních důvodů, proč je rozvoj společného bydlení právě v této oblasti tak intenzivně rozvíjen. Aktivisté v oblasti společného bydlení však nadále zdůrazňují, že jejich místní boj o společné bydlení je zakotven v sociální oblasti v těchto bodech: hnutí, sousedství a město.

Jsou města, kde se otázka společného bydlení stále více diskutuje z hlediska řešení bytové krize. Samotné Německo není považováno za úplnou velmoc z hlediska společného bydlení. Přesto je otázka společného bydlení v poslední době stále více diskutována. *„V červnu 2018 vyrazilo do ulic Hamburku více než 8000 lidí v rámci demonstrace proti rostoucím cenám nájmu a bytové krizi.“* [Scheller 2018 :66]. Dostupné bydlení se tak stává velmi palčivým tématem posledních let.

S odkazem na širší diskusi o společném bydlení a udržitelném městě v této práci, se tato kapitola zabývá situací u našich nejbližších sousedů v Německu. Dnes najdeme více než 3000 společných bytových projektů v Německu a pojmy a postupy kolektivně sdílených domů a komunity mají dlouhou historii. Od počátku dvacátých let 20. století je předním městem v tomto vývoji Hamburk, který také skrývá mnoho stop po minulých pohybech bydlení. Cílem této části textu není analyzovat celý historický vývoj společného bydlení v Německu, ale pouze ukázat si prvky společného bydlení v Německu, které nám následně mohou být nápomocné při analýze našeho výzkumu.

„Různé projekty společného bydlení, jakož i související formy vlastnictví a politické programy, které dnes najdeme v Německu, lze chápat jako historickou sedimentaci historických fází vývoje.“ [Scheller 2018: 78]. Projekty společného bydlení však nelze jednoduše považovat za reakce na sociodemografické a sociopolitické konkrétní okolnosti jejich konkrétního času. Je spíše třeba na ně pohlížet jako na výsledky neustálých a pokračujících bojů zdola nahoru a nalezení dostupného a důstojného bydlení v rámci kapitalistických principů. I dnes, kdy se společné bydlení stává lukrativním segmentem trhu, tak většina skupin pro společné bydlení volí pro sebe nespekulativní formu vlastnictví pro své projekty. Rostoucí počet těchto projektů pro společné bydlení začíná vytvářet v Německu nový trend, který by se opět mohl stát boomem a mohl by posunout diskurs směrem ke spolupráci, vzájemné pomoci a solidaritě.

Právě Hamburk se stal, v důsledku řešení bytové krize, vedoucím městem v průniku městských sociálních hnutí a městského práva společného bydlení. Zdůrazňuje se potřeba alternativních řešení problému bytové krize a společné bydlení mezi tato alternativní bydlení jednoznačně patří. *„Alternativní přístupy jsou integrovány do projektu participativního plánování. Bohužel však takováto spolupráce zůstává spíše výjimkou než pravidlem.“* [Scheller 2018: 79].

Celkově tak lze v Německu pozorovat zvýšený zájem o společné bydlení v důsledku konstantního tlaku na řešení bytové krize. Společné bydlení se zde tak proměnilo na politický nástroj organizovaný dle principů neoliberálního urbanismu. Oproti skandinávským státům tak v Německu dochází k vývoji, kdy kapitalistický trh začíná produkovat společné bydlení, jakožto důsledek bytové krize, a ne jako přirozený či historický vývoj z hlediska pohybu obyvatelstva.

Pokud bychom měli celkově rozdělit koncepty společného bydlení, tak bychom vytvořili typ skandinávského bydlení, kde lidé vyhledávají tento způsob života z hlediska svých postojů. A druhý pohled, kde je společné bydlení řešením nedostatku bytů a krize bydlení. Samozřejmě je nutné brát specifika jednotlivých států a jejich bytové politiky. Každý stát je ovlivněn svým historickým vývojem a má jiné potřeby, nicméně my si v této práci vystačíme s takto základním a jednoduchým rozdělením, které bude pro naši analýzu dostačující.

4. Metodologie

Případovou studií v rámci této práce je komunitní projekt Bydlinká zahrádka (dříve zvaná Těšíkovská bydlina). Při vlastním výzkumu byla kombinována metodika pozorování, polostrukturovaných rozhovorů, vyprávění a v závěru také společné diskuse. Všechny tyto situace proběhly během tří prodloužených víkendů, které jsem na místě strávil. Nejprve jsem začal vyprávěním, kdy jsem si nechal od zakladatelů komunity vyprávět příběh o vzniku této komunity, jejích proměnách a jejím současném stavu. První víkend jsme také prošli celý cohousingový areál a vznikly z něj také dvě mapky a fotografie, které lze vidět v příloze.

Druhý víkend byl věnován pozorování. Pozoroval jsem týdenní schůzku kolektivu, jejich společné aktivity, společnou práci i odpočinek. Zde jsem se dopustil jedné výzkumné chyby. Původní plán být nezúčastněným pozorovatelem jsem porušil při pracovní pomoci lese a na zahrádce. Při zpětném hodnocení je nutné poznamenat, že tyto společné aktivity částečně můj pohled na komunitu ovlivnily a patrně se i promítly v poslední fázi výzkumu v rámci třetího víkendu.

Poslední víkend byly na řadě rozhovory, které probíhaly polostrukturovaně. Co se týče samotného výběru respondentů, tak zde byly provedeny rozhovory se všemi obyvateli, mimo dětí pod 15 let. A dále také se dvěma bývalými obyvateli, kteří z cohousingu odešli před jedním rokem (tj. roku 2019). Celkem tedy bylo provedeno 10 hloubkových rozhovorů, z nichž každý trval 45–60 minut. Právě při těchto rozhovorech pak byl vidět rozdíl v tom, že jsem se minulý víkend stal na částečnou dobu členem komunity. Za jednoznačnou výhodu v tomto směru mohu označit větší otevřenost respondentů vůči mé osobě a cítil jsem i větší důvěru z jejich strany. Pro mě osobně však bylo mnohem těžší udržet se v roli výzkumníka a pokládat i méně příjemné otázky. Na závěr třetího víkendu jsme provedli závěrečnou diskusi se všemi zúčastněnými. Zde jsem byl překvapen, že názory jedinců a jejich příspěvky se nelišily od jejich odpovědí v rozhovorech. Často se počítá s tím, že jedinci jsou ve skupině méně otevření než mezi čtyřma očima. Což se zde nepotvrdilo. Byla to věc, která mne velmi překvapila a mrzí mne, že jsem v důsledku další vlny epidemie neměl možnost se do této problematiky ponořit hlouběji, neboť až neuvěřitelná souznělost a spokojenost všech obyvatel působila občas velmi podezřele a určitě by stála za další zkoumáním a zjišťování, zda se jedná o reálný či vytvořený obraz.

5. Cohousing Bydlinská zahrádka

Tato kapitola se věnuje popisu vzniku a základním informacím o projektu cohousingu Bydlinská zahrádka. Ukazuje záměry vzniku a také prvotní uspořádání objektu.

5.1. Vznik projektu

Komunitní projekt Bydlinská zahrádka (dříve Těšíkovská bydlina) se nachází v Olomouckém kraji u obce Těšíkov v blízkosti chatové oblasti. Objekt se skládá z jedné velké budovy, která obsahuje čtyři bytové jednotky a společenské místnosti a jedné obytné chaty. Součástí objektu jsou rovněž velké rozlehlé pozemky, které se skládají ze zemědělských pozemků, lesa a prostorů pro společenské aktivity. Současně zde bydlí tři rodiny, z nichž dvě bydlí v bytových jednotkách a jedna v blízké chatce. V původním společenství zde bydlelo šest rodin, ale z nich zde zůstali už pouze zakladatelé.

Celkově by měl objekt navozovat charakter komunitního bydlení až cohousingu, což byl i prvotní záměr majitelů. Projekt původně vycházel z vícegeneračního rodinného domu. A původním záměrem, jak sami zakladatelé říkají, bylo vytvořit zde čistý cohousingový projekt.

„My jsme řešili, že jen pro nás je to hrozně velký dům, takže jsme začali hledat někoho, kdo by tu bydlel s námi, kdo by sdílel podobné myšlenky a pomáhal nám se tady o to starat. Na internetu jsem si pak našel bližší informace o cohousingu a to se nám hodně zalíbilo, takže jsme se rozhodli, že to zde zkusíme vytvořit.“ [Marek].

Začali zde tedy vytvářet čtyři bytové jednotky a hledat obyvatele s podobným stylem smýšlení. Ukázal se zde důležitý prvek, který při realizaci a přípravě projektu chyběl. A to byl participativní proces. *„Participativní procesy dokázaně vedou k efektivnějšímu řešení komunitních problémů a zlepšení zdraví komunity.“ [Lasker, Weis 2003: 21].*

Budoucí obyvatelé se totiž neúčastnili návrhu a realizace projektu, a tudíž k danému projektu neměli stejný vztah jako jeho zakladatelé, kteří sami uznávají, že to byla jedna z věcí, které udělali špatně.

„Po nějaké době jsme zjistili, že byl problém, že jsme tu byli jako první a měli už k prostoru vybudovaný vztah. Ostatní, co za námi přišli bydlet, už ten pohled na dům měli trošku jiný a neměli se tolik k práci okolo domu a samotnou péči o něj. To je věc, kterou bych určitě na počátku změnil, protože s tím už teď nemůžeme nic dělat. Každý, kdo sem k nám přijde bydlet, už bude takto poznamenan.“ [Marek].

To uvádí i ve svém textu Novotná, která říká, že právě proces vznikání je jednou ze základních složek při budování společenství a sociálních skupin a ovlivňuje jejich budoucí fungování. [Novotná 2010: 108-111].

5.2. Uspořádání původního projektu

Pokud se podíváme na mapu původního projektu (obr. č. 1), tak si můžeme povšínout základní myšlenky cohousingu a budování komunity. Z hlediska cohousingu projekt vytváří sdílené prostory, které zaručují každodenní setkávání obyvatel a jejich blízkou spolupráci.

Samotný projekt lze rozdělit na několik částí. Vnitřní prostory lze rozdělit na dva typy. První je čistě obytnou částí, kde má každá rodina svůj vlastní byt o velikosti 100 m². V tomto bytě disponují členové rodiny vlastním soukromím, je ovšem běžné, že se rodiny dennodenně navštěvují a chodí do sousedních bytů bez jakéhokoliv omezení či pozvání. Druhým typem pak jsou společné prostory. V těchto prostorách dochází ke společnému vaření, společným hrám, diskusím a setkáváním.

Druhou důležitou částí je zahrada. Zahrada je rozdělena opět na prostory společné a soukromé. Společné pěstování je prostor nejvzdálenější, kde se pěstují plodiny, které jsou užitečné pro všechny a které se mezi rodiny vzájemně dělí. Druhá část zahrady je rozdělena na 5 dílů, kde si má každá rodina možnost pěstovat rostliny a plodiny dle svého vlastního uvážení. Další částí je les, který představuje hlavně společné práce za účelem získávání dřeva či úklidu. V této části dochází k důležitému stmelování obyvatel a nesmírně důležitá je i dělba práce.

Práce na zahrádce a v lese nás hodně stmelovala. Dřevo na zimu bylo vždy nutné připravit pro všechny, takže muži chodili po víkendech chystat do lesa dřevo a starali se o ty těžké práce. Já a ostatní ženy jsme se staraly o zahrádky, sbíraly bylinky, vařily a tak. Při těchto společných pracích jsme vždy pracovali všichni, společně a bylo to super. [Anna].

Posledním místem je spodní část pozemku, která slouží jako hřiště a jako prostor pro společné setkávání. V této části je také umístěno indiánské teepee, které obyvatelé označují za středobod společného fungování.

„V tomto teepee jsme měli každý týden tzv. Indiánské večery, kdy jsme se sešli u ohně a bubnovali. Tohle bubnování nám pomáhalo se společně otevřít sami sobě i celé skupině. Člověk se mohl vyřvat nebo spíše vybubnovat v rámci společné aktivity a velmi nás to spojovalo.“ [Anna].

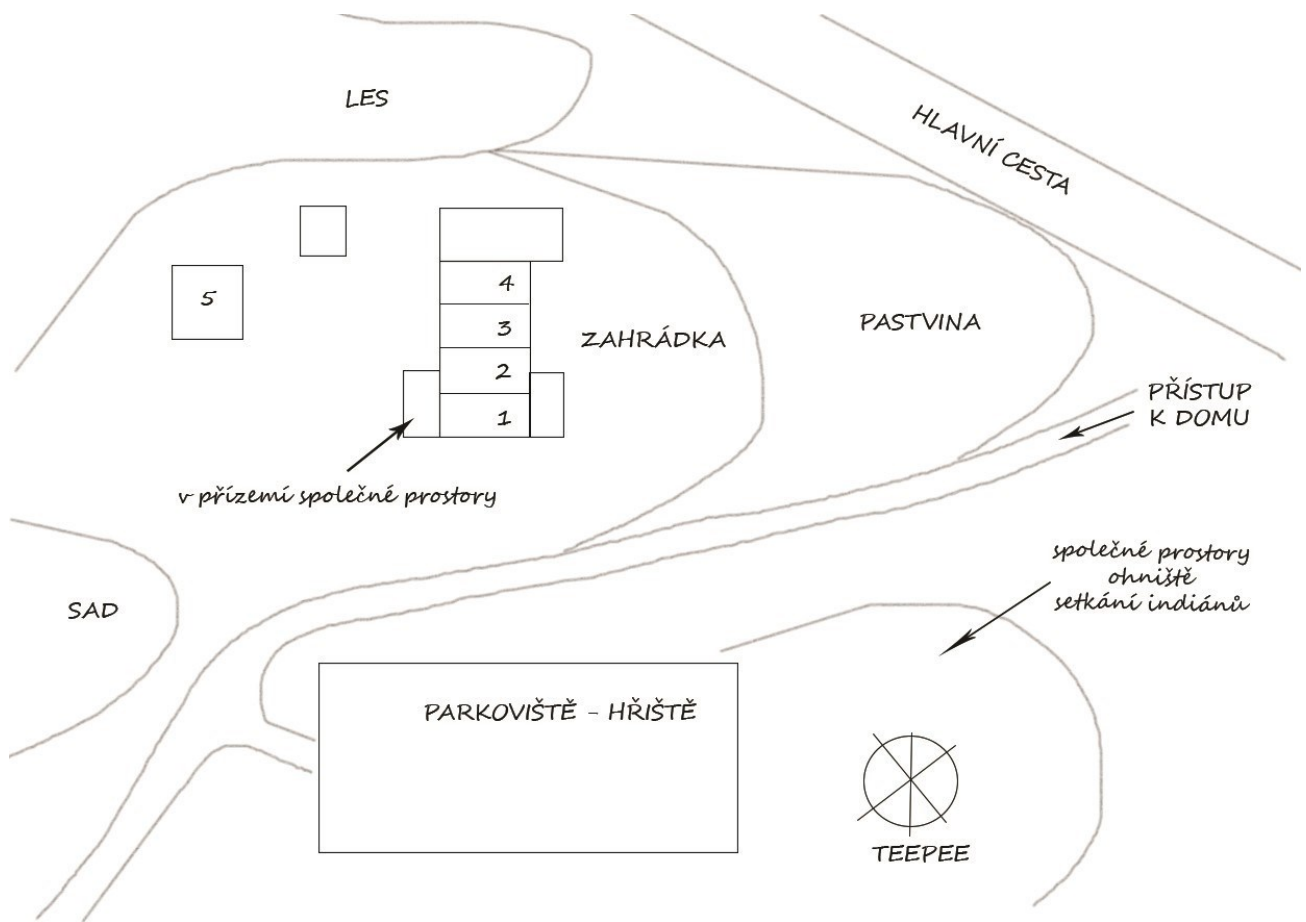
Pokud se podíváme na mapu (viz Obrázek č., str. 44) z větší perspektivy, tak v ní najdeme základní prvky, které jsou typické pro uspořádání města. Pochopitelně zde nenalezneme soubor ulic, osvětlení, městské dopravy apod. Můžeme zde však najít zvyky, tradice, organizaci a rozvržení, které jsou pro město typické.³ Samozřejmě musíme vzít v potaz, že *„města jsou výsledky procesu urbanizace a nikoliv jednorázového stvoření.“* [Wirth 1938: 3].

Přestože tradiční sociologie hovoří o městech spíše ve smyslu odcizování, rozpadu tradičních komunitních vazeb a podobně, tak samotným obyvatelům srovnání s některými městskými principy není cizí.

„Mně by se i nejvíce líbilo, když bychom fungovali jako takové menší městečko. I když přesnější by asi byla vesnička. Žili bychom ve vzájemné rovnováze a pomoci, fungovalo by rozdělení práce, jeden by pěstoval to a druhý zase to a celkově bychom si navzájem pomáhali.“ [Marek].

³ Robert Ezra Park popisuje město jako *„spíše stav mysli, souhrn zvyků, tradic, organizovaných názorů a pocitů, které se pojí k těmto zvykům.“* [Park 1925: 1].

Obrázek č. 1. Mapa projektu

5. Gemeinschaft und Gesellschaft

Na úvod empirické části analýzy rozhovorů se na chvíli vraťme k Ferdinandu Tönniesovi a jeho Gemeinschaft a Gesellschaft. Jeho hlavním argumentem je to, že moderní společnost se vyznačuje přechodem od Gemeinschaftu ke Gesellschaftu, tedy z malé venkovské komunity do velké masové společnosti s izolovanými jedinci. Právě cohousingové a jiné komunitní projekty se vůči tomuto pojetí stále více a více vyhrazují. V analýze rozhovorů se objevují některé prvky, které se často odkazují k určité ochraně soukromí. Podívejme se nejdříve na určitý pohled na Gemeinschaft. Dimenze ochrany soukromí se objevuje už v samotném uspořádání bydlení (viz mapa č. 1). Na jedné straně existují společné prostory a na straně druhé výborně vybavené byty či chaty. V rozhovorech vychází najevo, že lidé v cohousingové komunitě nehledají intimitu mezi sebou. Přestože společné aktivity vyhledávají a rádi se jich účastní, je pro ně důležité mít svůj vlastní prostor, svoje soukromí. Zakladatelé uvádějí, že ne vždy to tak fungovalo a že na počátku si byli všichni hodně blízcí téměř bez možnosti soukromí, nicméně po čase zjistili, že to nelze praktikovat delší dobu.

„My jsme na začátku byli hodně otevření, neustále jsme se navštěvovali, neřešili jsme kdo má kde svůj byt, protože jsme si mysleli, že to je základ cohousingu. Až časem jsme zjistili, že takhle to nejde. Jasně, společné aktivity byly důležité, ale to soukromí je ještě důležitější. Je důležité mít svůj vlastní byt, hrad, kde je vaše soukromí...“ [Jana].

Ve všech prostorách, kde je rozdíl mezi soukromým a společným prostorem, funguje určitý typ specifického chování. Lidé samostatně nevstupují do soukromé sféry druhých, ale zároveň se k nim přibližují a pokud jsou pozváni, tak se chovají, jako by byli ve svém bytě.

Přestože se jedinci rozhodli přestěhovat do cohousingové komunity, tak dva z nich zdůrazňují přání žít soukromě, na rozdíl od ostatních.

„Já nejsem úplně dobře komunikativní člověk a preferuji spíše svůj klid. Víš, jsem spíš proti skupinovému označení a některé ty kolektivní aktivity mi lezou krkem.... Ale když si

mám vybrat, jestli žít o samotě v bytě se sousedy, které neznám, anebo zde, kde se známe a nikdo vás nenutí násilím, tak je můj výběr jasný.“ [Ala].

V zásadě lze tedy říct, že i když jedinec přímo nevyhledává skupiny, přesto může žít v cohousingové komunitě. Tato důležitost soukromí v cohousingu je častí zmiňována ve skandinávských studiích o cohousingu. Zmiňují ji například autoři uvedení výše v teoretické části, jako Andresen či Törnqvist.

Andersen konkrétně říká: *„Lidé, kteří zvolili cohousingové bydlení, se cítí lépe v osamělosti než ve skupinovém prostředí. Přesto však uvádějí tento způsob bydlení jako jim nejbližší možnost“.* [Andersen 1999: 23].

Vztahy mezi lidmi, kteří žijí v cohousingových jednotkách, jsou tedy z části založeny na soukromí. Je ovšem důležité podívat se na to, jak tento charakter sociálních vazeb v komunitě charakterizovat. Pro tento účel byly v rozhovorech zvoleny otázky na téma, zda respondenti vidí cohousingovou komunitu podobně jako svou rodinu nebo jaký typ sousedů a bydlení jim připadá ideální. Ukázalo se, že respondenti mají velký problém vztahy v komunitě jasně formulovat a jejich odpovědi se značně lišily. Zakladatelé komunity měli jasno a skutečně brali cohousingovou komunitu jako součást jejich rodiny. Ostatní již byli zdrženlivější. V kontextu dalších otázek se ukázalo, že někteří by se přikláněli k pojmům jako známí, sousedé, přátelé. Většinou však obtížněji nacházeli slova a bylo pro ně náročné tyto vztahy dobře formulovat. Důležitou roli v tomto hrálo to, jak se cítili ihned po nastěhování. Ti, kteří se cítili příjemně, označovali ostatní jako přátele. Ti, kteří cítili na začátku nejistotu (a přestože nyní už se zde cítí pohodlně), tak hovořili o ostatních zdrženlivěji. Spíše zde připodobňovali vztahy ke vzdáleným příbuzným.

„Nemohu říct, že by to tady byla má rodina. Trávíme společně hodně času, ale je to v rámci pomoci druhým, v souvislosti se společným bydlením... Když bych měl ty vazby nějak pojmenovat, tak bych volil slova jako vzdálenější příbuzní nebo známí. Ale nevím, spíš jsou to lidé, kteří tu žijí s námi“ [Honza].

„Máme tady poměrně malou skupinku lidí, která je vám svým způsobem blízka, jinak to ani nejde. S některými se cítíte jako sourozenci s jinými máte jiné vztahy. Ale vzájemně se respektujete, předáváte si zkušenosti. Někteří zase mají pocit, že tato komunita je to nejlepší

na světě. S některými máte podobné názory, s jinými se třeba politicky neshodnete. Nicméně ty lidi, které třeba tolik nemusíte, tak jsou vlastně vaši kamarádi“. [Ala].

Na této citaci lze krásně vidět šíři vztahů a pocitů v cohousingové komunitě. Je zde zdvořilost, nadšení, obdiv, ale i určitý odstup. Přesto jsou však negativní stránky brány jako neoddělitelná součást věcí, které jsou zde pozitivní a podstatné.

Dalším pojmem, který je potřeba v duchu Gemeinschaft rozvést, je nezávislost. Otázky k tomuto tématu vycházely z výzkumů o kolektivních domech ve Zlíně a Litvínově, kde právě tímto aspektem býval velký problém, což bylo dáno i aktuální politickou situací. Lidé, kteří se stěhují do cohousingu, mají velký pocit nezávislosti a samostatnosti. Tyto dva pojmy se v rozhovorech objevují velmi často a jsou důležitým aspektem volby tohoto typu bydlení. Přestože je součástí cohousingu společná práce a povinnosti (vaření atd.), lidé zde mají mnohem větší pocit nezávislosti, než v rámci předchozího bydlení.

Důležitá také je určitá různorodost jedinců. Z provedeného výzkumu vyplynulo, že skupina, která není homogenní, je mnohem stabilnější. Podstatné je, aby lidé měli stejné hodnoty. Marek si dokonce myslí, že pokud bude skupina homogenní a jednotná, tak nikdy nebude tak stabilní, jako když budou lidé rozdílní.

„U nás byl velký problém v tom, že jsme v našem původním společenství všichni smýšleli podobně, měli jsme podobná zaměstnání, zájmy a podobný smysl života. Ze začátku to bylo úžasné, ale po roce jsme zjistili, že nám chybí větší rozmanitost. Takže za mě by určitě bylo lepší, když by ta komunita byla pestřejší z hlediska složení lidí.“ [Marek].

„Za mě je důležité, aby lidé měli stejné hodnoty a podobný vztah k přírodě. Na druhou stranu si myslím, že každý by měl být trochu individualista a že jen podobné smýšlení nás tu dohromady neudrží. Je dobré, když je každý jiný, ať už pracovně či myšlenkově. Můžeme poté vést zajímavější diskuse a naše komunita se tím stmeluje. Za mě může být takové společenství mnohem stabilnější, než když bychom byli všichni stejní.“ [Jana].

Co nám ukazuje naše analýza rozhovorů v rámci vztahu ke Gemeinschaft? Zcela jednoznačně nemůžeme cohousingovou komunitu takto interpretovat. Tento druh komunit není založen na příbuzenství, sousedství nebo přátelství. Lidé, kteří zde žijí, disponují různým vzděláním a odlišnými zájmy. Jsou zde v důsledku své vlastní vědomé volby. Cílem cohousingu je spolupráce a určitý způsob společného života. Zároveň je však zdůrazněna možnost a nutnost soukromí a možnosti žít si „sám pro sebe“. Samotný charakter sociálních vazeb není v cohousingu jasný a liší se v každém jedinci. Pokud tedy cohousing nelze nazvat jako Gemeinschaft, můžeme ho charakterizovat jako Gesellschaft?

Může se zdát jako paradox, že lidé žijící v cohousingu hodně zmiňují důležitost soukromí, svobody, nezávislosti a samostatnosti, a zároveň žijí v takovém typu bydlení, se kterým je spojena kolektivnost, soudržnost a spolupráce. Z rozhovorů vyplývá, že jak autonomie, tak reciprocita existují v duchu této komunity. Jako důležitý základ jsou společné prostory, společné práce, vaření a zábava. Sociální vztahy jsou zde koncipovány v důsledku organizace každodenního života. A jakmile se některé z těchto částí ztratí, komunita přestává fungovat.

„Důležitou roli u nás hrálo každodenní rozdělení práce. Každý týden jsme si rozdělili úkoly a práci, kdo co má udělat. Pokud všichni svou práci dělali a plnili rozdělené povinnosti, tak bylo vše v pořádku. Jakmile se ale tenhle vzorec narušil, tj. že někdo svou práci neudělal, ať už z vlastních pracovních důvodů nebo jiných, tak začal být problém. A tohle podle mě byla i jedna z věcí, proč se nám část našeho společenství tady rozpadla. Když rozdělení pracovních povinností přestalo fungovat.“ [Bětko].

Život je zde založen na práci, odpovědnosti a společných cílech. Lidé musí společně pracovat, vařit, nakupovat a navzájem se poznávat. Tato věc nepřichází sama od sebe jen díky společnému bydlení. Jak lze vidět z citace výše, tak nesmírně důležitá je organizace. Organizaci jako významnou podmínku cohousingu zmiňuje několik studií (Larsen a Jakobsen (2018), Törnqvist (2019), Vestbro (2012) či Holleri (2015)). Správa celého objektu musí být jasně rozdělena a organizována. Je také důležité, že všichni členové se na dohodnutých věcech musí shodnout. To vyžaduje také určitá pravidla, která jsou určována kolektivně. Je zde podstatná určitá úroveň formality při jednání a diskusích. Lidé také musí být připraveni na to, že v

případě potřeby (nemoc atd.), jsou nuceni nést větší část společné práce za ostatní.

Tato norma vzájemné pomoci je spojena s tím, že by lidé měli být autonomní a starat se o sebe. Což, jak jsme si již ukázali, nejsou protiklady. Jak již bylo zmíněno, lidé zde chtějí žít samostatně, být svobodní a nezávislí a zároveň spolupracovat s ostatními. Pro nově příchozí proto může tato kombinace působit jako zjevení.

„Já jsem viděl o Bydlinské zahrádce dokument v televizi a hrozně se mi to zalíbilo, tak jsme se sem se ženou jeli podívat a úplně nás to dostalo. Lidé tu byli tak spokojení, že jsme se během pár dní rozhodli, že sem chceme jít bydlet. A po nastěhování mi to přišlo jak sen. Nechápal jsem, že tu nejsme už dávno. Měl jsem svůj klid, ale zároveň jsem se cítil potřebný a kdykoliv člověk něco potřebuje, tak tu pro něj někdo je.“ [Honza].

Podobné názory se v rozhovorech opakují často. Lidé často zmiňují, že tohle je víc než jen bydlení, je to způsob života. Samozřejmě, lidé často museli něco obětovat, nicméně shodují se, že by tento způsob života už nevyměnili.

„Bydleli jsme předtím v paneláku. Tam je ohromná výhoda, že máte všechno a nemusíte nic řešit. Topení, vodu, supermarket za rohem. Prostě když vám něco chybí, tak si pro to zajdete. Tady musíte víc plánovat, nakupovat na týden předem, muset víc přemýšlet. Ale člověk tu pak začne o tom společenství přemýšlet jinak a začne tyhle věci vnímat jako výhodu. Rozhodně bych se už nechtěla vrátit ke starému způsobu života.“ [Bětko].

Je těžké definovat pocity žití v cohousingu, pokud tam člověk nežije. Všichni respondenti se shodli na tom, že je to úplně jiné, než si představovali, a že se to nedá poznat bez toho, aniž by to člověk zažil. Zároveň se zmiňuje důležitý společný cíl, totiž aby vše fungovalo dobře.

„Tady je výhoda, že všichni chceme to samé, chceme, aby se nám tady dobře žilo. A je jedno, jestli jsme takoví nebo makoví. Chceme si ten život žít tak, jak nejlíp umíme, a to je to hlavní.“ [Jana].

Z rozhovorů se dozvídáme, že samotný cíl dobrého žití umožňuje členům cohousingu vytvářet důležitou organizaci práce a povinností. Tyto věci také znamenají společné vnímání a pocity v jejich společném soužití. Důležité je také společné poznání, pocit pomoci a bezpečí.

Jak už bylo zmíněno výše, cohousing nelze v tomto případě kategorizovat jako Gemeinschaft, jelikož zde není patrná intimita nebo blízké rodinné vztahy, co zde lidé hledají. Je to zcela opačně nezávislost, soukromí a svoboda, což jsou vlastnosti, které spíše náleží ke Gesselschaftu, jelikož lidé se rozhodli přesunout jinam prostřednictvím individuálního jednání. Na druhou stranu, vztahy, které se zde odehrávají, Gesselschaftu neodpovídají. Lidé hledají blízkost ostatních, schopnost interakcí a určitý typ komunity. Nejsou spokojeni s tradičními, konvenčními nabídkami bydlení. Chtějí něco jiného. Takže jak tedy můžeme společný život ukotvit? Je zcela evidentní, že společný život se nachází někde uprostřed mezi Gemeinschaftem a Gesselschaftem. K tomuto nám poslouží již téměř zapomenutý koncept, který je známý pod názvem Bund od Schmalenbacha z roku 1920. Tento v sociologii často opomíjený koncept se zabývá formou afektivní solidarity v malých skupinkách lidí, má značný význam pro současné problémy týkající se individuality a životního stylu. Schmalenbach se v duchu dnešních výzkumů pouští do kritiky Tönniese a v kontextu nastoluje střední cestu mezi Gemeinschaft a Gesselschaft.

„Bund sám o sobě není konceptem vysvětlujícím, ale pochopení Bund je velmi užitečné při vysvětlování významu a dynamiky všech druhů volitelných skupin a různých životních stylů.“ [Hetherington:1 1994].

Je trochu paradoxem, že se zde opíráme o koncept starý 100 let, nicméně propojení individualismu se skupinovým pojetím mi v tomto konceptu se stále jeví jako aktuální, a tudíž jeho zařazení je dostatečně relevantní. *„Bund může být definován jako volitelná forma společenství, ve které hlavní charakteristikou je, že je malého rozsahu, prostorově blízký a udržovaný prostřednictvím afektivní solidarity, kterou mají její členové navzájem ve snaze o konkrétní soubor sdílené víry.“* [Hetherington 1994: 2]. Bund tak vytváří střední kategorii, která vyplňuje prostor mezi vývojem Gemeinschaft na Gesselschaft. Zatímco Tönnies a další tradiční sociologové poskytují dichotomizaci rozdílu mezi předmoderní a moderní společností, koncept Bundu nám umožňuje přesnější a zobrazení našeho výzkumného předmětu. Törnquist to ve svém výzkumu shrnuje těmito jednoduchými slovy: *„Abyste mohl*

žít v tomto stylu bydlení, musíte být kolektivní individualista.“ [Törnqvist 2019: 900].

6. Skandinávský cohousing

Jak již bylo zmíněno výše, tak první kolektivní domy, které byly v naší republice postaveny, byly inspirovány švédským modelem sdíleného bydlení. Z tohoto důvodu se dá počítat s tím, že projekty, které vznikají na Českém území, se budou spíše podobat těm severským. Následná část textu tak pracuje s vyprávěním zakladatelů cohousingu v Těšíkovské bydlině, zakládá se na vlastním pozorování, a také se inspiruje rozhovory, kde se otázky týkaly stylu fungování ve srovnání s jinými evropskými koncepty, o kterých je zmínka v kapitole o společném bydlení v zahraničí.

Velmi přínosné bylo setkání s Radkem, který již v cohousingu nebydlí, ale pomáhal ho stavět a věnuje se stavění cohousingů z přírodních materiálů po celém světě. Z jeho odpovědí bylo zcela zřejmé, že prvotní inspirací byly cohousingy v Dánsku a ve Švédsku.

„Já jsem hodně jezdil stavět po světě a musím říct, že projekty, které vznikaly ve Švédsku, mi připadaly nejpromyšlenější a ty základní prvky jsem se snažil zakomponovat i do tohoto projektu. I když ve Švédsku je to samozřejmě jednodušší z hlediska financování, ale to by bylo na úplně jiné povídání.“ [Radek].

Ve Švédském cohousingovém stylu se opět objevují body, které byly zmíněny v předešlé kapitole. *„Charakteristickým rysem komunálního bydlení nebo komunálního bydlení je to, že lidé nejsou nutně spřaženi s rodinným nebo manželským vztahem. Sdílené bydliště je víceméně důvěrně organizovaným způsobem, s oběma společnými prostory pro sociální interakci i soukromými oblastmi. Současný výzkum ukazuje, že různé formy komunálního bydlení mají rostoucí trend v mnoha západních společnostech, zejména u mladých lidí v městských regionech. Tento trend se vysvětluje demografickými změnami a eskalujícími cenami bydlení měnící se volby životního stylu a rostoucí ekologicko-politické povědomí.“ [Törnqvist 2019: 901].* V tomto duchu lze charakterizovat i model většiny cohousingových projektů, které byly či jsou realizovány na území České republiky.

Na tomto místě můžeme zaměřit pozornost na podobnosti našeho projektu s cohousingy v zahraničí. Je samozřejmě nutné zmínit odlišný historický vývoj společného bydlení u nás a ve Skandinávii.

Zatímco u nás je společné bydlení málo známé a za posledních 100 let vzniklo jen malé množství těchto konceptů, tak ve Švédsku a Dánsku má společné bydlení již dlouho tradici. Prakticky můžeme říct, že nikdo, včetně zakladatelů, neměl s cohousingem téměř žádné osobní zkušenosti.

„Nám se ten koncept společného bydlení líbil, tak jsme o tom začali shánět informace, sehnali jsme známé, kteří do toho šli s námi a nějak jsme začali. Od cohousing.cz jsme si nechali udělat několik přednášek o fungování, a tak to začalo. Samozřejmě jsme rychle zjistili, že jsme byli velmi naivní. Ale je to těžké, protože u nás je málo lidí, kteří by s tím měli osobní zkušenosti.“ [Marek].

I z toho důvodu se zatím zdá nemožné realizovat u nás větší cohousingové projekty, které by odpovídaly velikostně například Dánským modelům. *„Na základě zkušeností navrhuje McCamant a Durrett (2011) 20-50 dospělých a ideálně 10-33 domácností pro ideální fungování cohousingové komunity.“ [Jakobsen, Larsen 2019: 422].*

Co se týče samotných obyvatel, tak zde se již dostáváme k podobnostem se Skandinávskými modely. Zatímco v ostatních zmiňovaných oblastech (Hamburk, Barcelona aj.) vzniká společné bydlení hlavně v důsledku krize bydlení a nedostatku bytů, tak zde se jedná o samotný způsob života. Samozřejmě že i ve Skandinávii vzniká mnoho projektů společného bydlení v důsledku bytové krize. Nicméně stále platí, že ve větší míře se jedná o lidi, kteří chtějí „žít jinak“ a jít bydlet více do přírody a klidu. To je věc, kterou v rozhovoru potvrdili všichni respondenti v rámci výzkumného projektu. Přestože měli dříve třeba i lepší, modernější a dražší bydlení, rozhodli se přestěhovat se sem právě proto, aby mohli změnit svůj způsob života.

„My jsme žili v novém domě ve vilové, katalogové zástavbě, měli jsme tam spoustu místa, bylo to kousek do práce, do města, no všude. Ale nebyli jsme tam šťastní, tak jsme se rozhodli dům prodat a jít sem, abychom unikli realitě a trošku zpomalili.“ [Ala].

Jak naznačuje výzkum Jakobsena a Larsena, tak většinu lidí, kteří žijí v cohousingu, tvoří lidé střední a vyšší vrstvy. [Jakobsen, Larsen 2019: 424]. Stejně tak v Bydliňské zahrádce

nalezneme většinu lidí, kteří jsou vysokoškoláci a jejich příjem je nad celostátní průměrnou mzdou. To je rozdíl oproti jiným místům a konceptům, kde společné bydlení bývá vytvářeno pro lidi, kteří nemají dostatek financí, nemají kde bydlet, případně mají jiné problémy. Samozřejmě musíme být s tímto hodnocením opatrní, neboť počet takových to projektů je pouze několik, nicméně z dostupných výzkumů o vzniklých či fungujících cohousingových projektech vychází, že socioekonomický status jeho obyvatel naznačuje, že obecně jsou na tom ekonomicky lépe než zbytek populace daného státu. Stejně tak se jedná z 50 % o osoby, které dokončili vysokoškolské vzdělání, což jsou podobná čísla, ke kterým dochází ve výzkumu Jakobsena a Larsen.

Co se týče samotného architektonického uspořádání bydlení, tak zde je vidět velká inspirace skandinávským stylem stavby, což je částečně ovlivněné osobou Radka, který na několika cohousingových projektech ve Švédsku pracoval. Dle nákresu na mapě (Obrázek č. 1, str. 44) můžeme vidět znatelné rozdělení na jednotlivé byty, které jsou stejně velké. Pod těmito byty se poté nachází společná kuchyně a vedle ní velká společenská místnost. Nedílnou součástí je společná zahrádka a hřiště. Tyto prvky odpovídají naprosto přesně typickému cohousingovému rozložení. Törnqvist popisuje typický dánský cohousing jako *„soubor jednotlivých soukromých bytů, které jsou vedle sebe a poblíž se nachází společný prostor pro vaření a setkávání. Zároveň zde funguje společná zahrádka a společné venkovní prostory pro společné práce a zábavu.“* [Törnqvist 2019: 905].

Na tomto místě můžeme zmínit citaci z popisu Törnqvistova výzkumu, kde jsou velmi dobře vidět podobnosti s mým výzkumným projektem. *„Kromě formálních rozhovorů jsem strávil odpoledne nebo večer ve skupinové místnosti a bavil jsem se s lidmi. Nabídli mi fyzickou ukázkou toho, jak věci fungují. Bylo mi vysvětleno používání prostorů, jako jsou obývací pokoje, rozdělení veřejného a soukromého prostoru a každodenní rutiny. Vysvětlili mi rotující kuchařské týmy a často jsem s nimi hovořil o společných pracích. Návštěvy domu trvaly přibližně tři až šest hodin. Kromě toho jsem byl součástí kuchařského týmu v jedné z jednotek. Dvakrát jsem se také účastnil společenských akcí, které se zde pravidelně konají“* [Törnqvist: 906]. Törnqvist takto popisuje svůj výzkum v typickém Dánském cohousingu a opět zde nacházíme body podobnosti, patrné v projektu Bydlinské zahrádky. Opakuje se zde téma společného vaření a také téma společných

akcí. Společné akce fungují jednak jako kulturní přidaná hodnota pro cohousingy, ale také jako určitá možnost výtěku celé komunity. Tento výtělek se poté používá na různé opravy obydlí, zakoupení společných prostor, rekonstrukce, věci do zahrady a podobně.

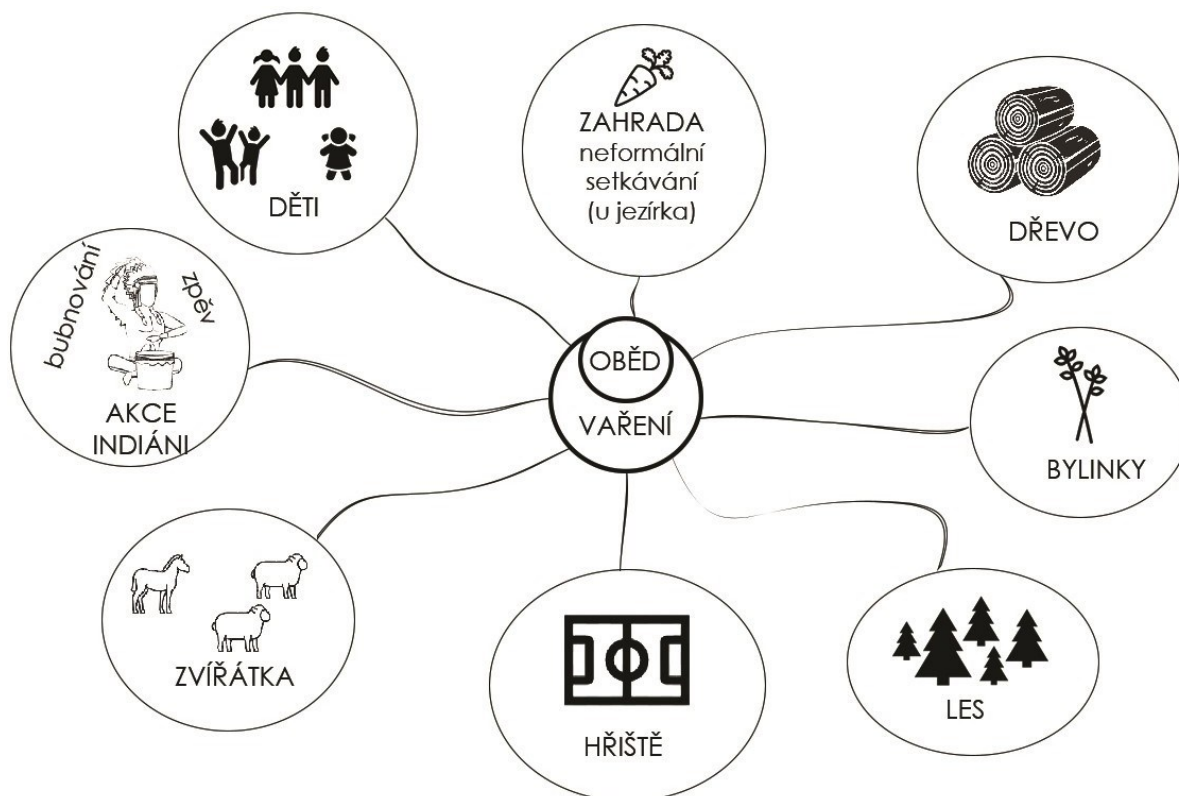
„My tu každý rok konáme několik akcí, ať už bylinkové kurzy, čajové kurzy nebo na podzim dýňobraní. Vždycky ten kurz něco stojí, proto zde prodáváme naše výtvořy a produkty. Já se například vyznám v bylinkách, takže suším bylinky a vytvářím z toho čajové směsi. Tto co pak tou akcí vyděláme, tak dáme stranou a jde to do společného fondu celé skupinky.“ [Jana].

Pokud tedy vezmeme celkové srovnání, vychází nám, že náš případ, stejně jako podobné projekty v České republice, má základy ve skandinávském modelu společného bydlení. Musíme pochopitelně vzít v potaz fakt, že Švédsko a Dánsko jsou celosvětovými centry společného bydlení, a tudíž ovlivňují tento styl bydlení po celém světě. Nicméně právě u projektů v naší republice je tento efekt markantnější. Je to dáno situací, kdy zde vznikají projekty čistou inspirací a pouze s malou historií v oblasti společného bydlení.

7.1. Body spojení

Aby bylo možné výsledky lépe interpretovat, následující část práce bude postupovat podle několika polí otázek v rozhovoru ve spojení s mapkou (obr č. 2), což představuje určité body spojení v komunitě v Těšíkovské bydlině. Obecně lze říct, že zjištění nejsou zcela jednoznačná. V některých ohledech můžeme pozorovat teorie o komunitních vztazích a uspořádání a vlivu prostor, nicméně to často závisí na vztazích v sousedství. Stejně tak jsou věci ovlivňovány vztahem, věkem, finanční situací, délkou pobytu a také pracovní vyčerpání každého jedince.

Obrázek č. 2. Body spojení.

7.2. Komunita

Ze začátku je důležité zmínit samotné rozdílné počáteční přístupy k nastěhování se do tohoto typu bydlení. Je vidět velký rozdíl mezi zakladateli a mezi lidmi, kteří se přistěhovali až postupem času.

Společné pro všechny jsou jejich spokojenost a pocit sounáležitosti. Ten se neliší ani podle délky pobytu. Zároveň jsou všichni za jedno, že se zde vytvořila opravdová komunita a bydlení cohousingového typu. Přes tyto existující sounáležitosti zde dochází k rozdílným pohledům na stránku společné práce a společného financování oprav. Můžeme říct, že čím déle zde lidé žijí, tím mají větší vztah ke společné práci a ke společným opravám budov.

„Stávalo se nám, že lidé, kteří u nás nebyli tak dlouho, tak často neudělali práci, kterou měli. Ať už z časových i jiných důvodů. Nicméně tyhle věci pak narušují celý vztah v komunitě a vytvářejí špatnou atmosféru. Vám se nelíbí, že ten člověk něco neudělal, ale zase si ho nechcete rozhádat, protože se vídáte každý den...“ [Marek].

Musím zde zmínit další výzkumy, které se na toto v oblasti komunit zaměřovaly a jejich výsledky byly značně rozdílné. Například Horňáková a Anderson tyto výsledky potvrzují. Kirschnerová ve své práci ze Žiaru na Hronom uvádí: *„Je jedno, zda lidé žijí v komunitě 30 let nebo jeden rok, jejich vztah ke společným opravám a práci je stejný.“ [Kirschnerová 2013: 53].*

Na druhé straně jsou lidé, kteří zde žijí kratší dobu, spokojenější s okolím a přátelskými vztahy. Mezi členy komunity se nenašel nikdo, kdo by označil vztah s někým za negativní či napjatý. Lidé jsou tak v této komunitě nejen sousedy a spolubydlícími, ale také dobrými přáteli.

„Tady ta naše komunita je tak malá, že když by tu někdo někoho neměl rád, tak by se to hned projevilo a vše by to narušilo. Když někdo nemá na někoho náladu, tak si někam zaleze a necháme ho být, ale nejedná se o nic vyhroceného.“ [Míla].

Důležitým bodem v tomto ohledu jsou týdenní setkání, která se konají ve společných prostorách uvnitř či na zahradě. Důležitost těchto setkání se ukazuje na rozhovorech s respondenty, kteří již nejsou součástí komunitního bydlení. Tito lidé se neúčastnili setkání pravidelně a často jej vynechávali, ať už z pracovních či osobních důvodů.

„Každý týden jsme pořádali pravidelná setkání, kde jsme si říkali, co se nám líbí a nelíbí. Setkání vždy vedl někdo jiný, abychom se střídali. Formát setkání tak byl vždy trochu odlišný. Řešili jsme, co se nám minulý týden povedlo a co ne, plánovali jsme práce na další týden, a také si vyříkávali neshody či nesoulady v názorech. Nicméně je to věc, bez které by naše komunita nemohla fungovat.“ [Marek].

Důležitým aspektem pro všechny zúčastněné je to, že mají pocit, že vědí o všem, co se děje kolem domu. Není nutná ani přílišná motivace ostatních k dobrovolným pracím či jiným aktivitám. Lidé zde drží při sobě jak při drobných věcech, tak při vážnějších záležitostech, kterými byli například ztráta zaměstnání či vážná nemoc.

8.3. Společné aktivity

Jak již bylo uvedeno výše, důležitým bodem spojení komunitních bydlení jsou společné aktivity. *„Společné aktivity tvoří nedílnou součást každého cohousingového projektu a jsou nezbytné k jeho správnému fungování.“* [Larsen 2020: 55].

V našem projektu si společné aktivity rozdělíme dle prostorového uspořádání na mapě (Obrázek č. 2 str. 53). Hlavním středobodem každého dne je oběd nebo večeře. Příprava jídla probíhá většinou společně ve společné kuchyni, ta se tak stává místem každodenního setkávání. Ukazuje se, že tato činnost komunitu velmi stmeluje, neboť zde vždy vzniká závislost rodin na ostatních ohledně jídla. Tuto „závislost“ však všichni zúčastnění hodnotí pozitivně, neboť mají pocit, že jim to nejen šetří vlastní čas, ale dokonce jim to z této povinnosti dělá zábavu.

„Každý den vždycky vaří jedna rodina pro všechny, aby se ušetřila práce. Nicméně stejně se tam vždy většinou sejdem a s vařením pomáháme anebo si u toho prostě jen povídáme, ato je skvělé.“ [Jana].

Důležitou částí neformálních setkávání je zahrada. Zde má každá rodina svou vlastní část, kde pěstuje vlastní plodiny. Nicméně zahrádky jsou vzájemně propojeny a doplňují se. Mezi další neformální setkávání můžeme zařadit vycházky do lesa, sbírání a sušení bylinek a hraní her na hřišti. Přestože všechna tato setkání jsou neformální, umožňují utužovat a budovat vztah k ostatním členům komunity. Samozřejmě také dochází k tomu, že čím více členů v komunitě je, tím těžší je zapojení všech členů do jednotlivých aktivit.

„Jeden čas nás tu bylo fakt hodně, asi 15 nebo 20. Bylo tu úplně plno, a to už na těch společných věcech bylo znát, že někdo se účastnil míň a někdo zase vždycky a už se to začínalo dělit, a to už nebylo ono.“ [Ala].

Přestože oficiálně žádné formální setkávání v komunitě neexistuje, z hlediska respondentů lze vypíchnout několik aktivit, které jsou důležité a bez kterých by samotná komunita postrádala význam. Jednak lze do série formálních aktivit určitě zařadit výše zmíněné vaření, které je důležitým středobodem každého dne. Pokud se podíváme na naši

mapku, tak uvidíme, že nám zbývají ještě čtyři hlavní body zájmu. Do jedné sekce můžeme zařadit péči o děti, o zvířátka a také přípravu dřeva v lese. Žádná z těchto aktivit není povinná, všechny jsou však samostatně důležité pro fungování komunity.

„Důležitou roli u nás hrálo rozdělení práce. Každý týden jsme si rozdělili úkoly a práci, kdo co má udělat. Pokud všichni svou práci zodpovědně zastávali a plnili přidělené povinnosti, tak bylo vše v pořádku. Jakmile se ale tenhle vzorec narušil, tj. že někdo svou práci neudělal, ať už z vlastních pracovních důvodů nebo jiných, tak začal být problém. A tohle podle mě byla i jedna z věcí, proč se nám část našeho společenství rozpadla. Když rozdělení pracovních povinností přestalo fungovat. [Bětko].

Posledním bodem zájmu jsou setkání v teepee – indiáni. Všichni respondenti uvedli tento bod jako jeden z nejdůležitějších ve fungování komunity. V teepee dochází nepravidelně, ale vždy alespoň jednou týdně, k setkávání všech členů komunity. Bubnuje se kolem ohně a předává se přející kámen, který se na závěr hodí do ohně. Dochází zde také k většímu otevření se jednotlivých obyvatel. Pokud například někdo nevyslovil své přání a požadavky na oficiální schůzi, dochází často k tomu, že v zápalu emocí je řekne zde. V důsledku této aktivity dochází také k různým změnám v oblasti běžného chování v komunitě. Samotného zakladatele komunity v rámci běžných hovorů oslovují jako náčelníka a chovají vůči němu větší respekt.

„V tomto teepee jsme měli každý týden tzv. Indiánské večery, kdy jsme se sešli u ohně a bubnovali. Tohle bubnování nám pomáhalo se společně otevřít sami sobě i celé skupině. Člověk se mohl vyřvat nebo spíše vybubnovat v rámci společné aktivity a strašně nás to spojovalo.“ [Anna].

„Pro mě byly nejdůležitější tzv. indiánské večery. Tam jsem ze sebe vždy dostala negativní energii a hrozně mi to pomohlo. Myslím, že to je věc, která nás tu držela déle, než jsme tu chtěli zůstat.“ [Ala].

„To teepee je pro mě srdeční záležitost a za mě srdce celého tohoto společenství. Tam mám vždycky pocit, že táhneme za jeden provaz a je to pro mě obrovské uvolnění.“ [Jana].

„Když bych měl říct něco, co je pro naši komunitu typické, tak je to bubnování a indiáni. Tam se člověk nejvíc otevře a pozná sám sebe a všechny ostatní. A to je podle mě nejvíc“.
[Marek].

Ukazuje se, že společné aktivity jsou nedílnou součástí cohousingových komunit a samotné fungování cohousingu je na nich závislé. Společné aktivity umocňují vztah mezi obyvateli a zároveň jim pomáhají fungovat jako skupina. Přestože se někteří lidé cítí lépe sami, tak se těchto společných aktivit účastní rádi, berou je jako nedílnou součást tohoto typu bydlení a jejich způsobu života. K podobným závěrům ohledně důležitosti společných aktivit u cohousingu dochází i Kirschnerová (2013), Törnqvist (2019) a Jacobsen s Larsenem (2018). Můžeme tedy konstatovat, že společné aktivity jsou nezbytnou součástí fungování každé cohousingové komunity.

Závěr

Cílem první části této práce bylo popsat teoretická východiska komunit a komunitního bydlení. Jak bylo uvedeno výše, tak „*cohousing jsou vlastně jednotky lidí, které žijí v relativně malé prostorové blízkosti.*“ [Sandstedt, Westin 2015: 147]. Důležitou roli v oblasti cohousingu hrají komunity a jejich vliv na vznik společného bydlení. Ukázalo se, že přestože vznik společného bydlení není vznikem komunity podmíněn, dochází zde často ke vzniku komunity jakožto vedlejšího efektu společného bydlení. Vznik a podoba této komunity je velmi ovlivněna společnými sousedskými vztahy, které se ukazují jako jeden z hlavních ukazatelů fungující komunity a společného bydlení.

Co se týče samotného stylu cohousingového bydlení, tak se potvrdilo, že ve světě je nejrozšířenějším stylem skandinávský model cohousingového bydlení. Tento model bydlení vychází ze základních principů cohousingu, který je založen na společných prostorech, společných aktivitách a zároveň na individualismu každého jedince. Tento individualismus se ukazuje jako jeden z nejdůležitějších bodů fungování tohoto modelu bydlení. V projektu Bydlinské zahrádky docházelo dříve k odchodu obyvatel právě v důsledku nedostatečného soukromí a nemožnosti se samostatně rozvíjet. K podobným závěrům dochází ve svých studiích také skandinávští autoři (Vestbro 2012, Sandstedt a Westin 2015, Törnqvist 2019). Vedle tradičního rozdělení společnosti (Tönnies a jeho Gemeinschaft a Gesselchaft) je nutné vnímat tuto novou formu bydlení, která umožňuje svobodu a samostatnost a zároveň určitý kolektivismus bez jakýchkoliv dřívějších, přátelských či rodinných vazeb. „*Tato možnost společného bydlení není institucionálně zajištěna, ale spočívá ve vztahu k povědomí a kreativitě lidí.*“ [Sandstedt, Westin 2015: 148].

Vlastní výzkum v Bydlinské zahrádce z velké části potvrdil teoretické předpoklady, které byly zmíněny v první části. Ukázalo se, že sousedské vztahy hrají v komunitě velmi důležitou roli a na jejich charakteru závisí samotná funkčnost cohousingu. Potvrdila se také teorie McCamanta s Durretem [1994], kteří uvádějí, že cohousing spojuje prvky autonomního soukromého obydlí s výhodami kolektivního bydlení. Stejně tak můžeme

konstatovat, že na teorii „společného plánování“, tedy kooperace budoucích obyvatel při tvorbě a vzniku projektu, závisí funkčnost a kvalita bydlení v komunitě.

Jednotky cohousingu mají často více společných rutin, jako je společné vaření, společné práce apod. Přesto se objevují nejrůznější důvody, proč si lidé tento způsob bydlení vybrali. Ukazuje se, že v našem výzkumu se komunitní bydlení vyznačuje formou tzv. individualizovaného společného bydlení. Lidé, kteří tento způsob bydlení vyhledávají, se tak řadí spíše mezi individualisty. Přestože ke spolubydlícím cítí určitou formu svázanosti, neoznačují je za klasické přátele či součást rodiny. Tito lidé z většiny nechtěli žít v kolektivním bydlení z důvodu přátelství, ale právě naopak. Přestože k těmto výsledkům dochází řada autorů (Törnqvist, Sandstedt, Westin), výsledky této části výzkumu byly poměrně překvapující. Předpoklad, že pokud je tento typ jediný svého druhu v Čechách, musí být logicky založen několika spřátelenými rodinami, byl zcela mylný. Z rozhovorů se ukazuje, že právě individualita a různorodost jedinců vytváří pevnou komunitu. Tímto tématem se zabýval i nedávný britský výzkum Heatha (2017), který ukázal, jak lidé ve sdíleném bydlení chápou soukromí a sdílený způsob života. Obecně tak můžeme konstatovat, že *„kolektivní život je kreativním kompromisem a reakcí v dnešní individualizované společnosti“*. [Törnqvist 2019: 912]. *„Cohousing tak poskytuje důležitou alternativní formu bydlení, která splňuje potřeby a přání mnoho lidí v dnešní společnosti.“* [Sandstedt, Westin 2015: 148]

Přestože byl od začátku výzkumu můj předmět velice omezený, neboť je mnou zkoumaný komunitní projekt jediným svého druhu v ČR, považuji za přínosné, že na něm lze představit a konfrontovat základní cohousingové principy. Rovněž se domnívám, že tyto principy lze dále rozvíjet se zřetelným sociologickým významem či dopadem. Dalším důležitým zjištěním z rozhovorů byly opakující se odkazy v českém kontextu ke sdílenému symbolu společného bydlení, který existuje ve formě tradičních malých vesnic, které celé fungují jako jedno velké společné bydlení. To v jistém smyslu ukazuje, že i když se zde příliš nerozvíjejí a neprosazují úžeji pojaté projekty cohousingového bydlení, např. skandinávského typu, lze předpokládat, že se ideje komunitního bydlení, a to i ideje samotného cohousingu, postupně objeví v celkovějších reflexích „společného bydlení“, ať již ve formě vesnického soužití nebo i v rámci úvah o rozvoji městského komunitního života.

Co se týče samotných výsledků mého výzkumu, tak zde mě mrzí, že v důsledku druhé a dalších vln epidemie nebylo možné pokračovat v dalším zkoumání. Jednak bych se zaměřil

na až neuvěřitelnou souzněnost a spokojenost všech obyvatel a zároveň také na jednotlivé procesy, které se v cohousingu dějí. Typickým příkladem jsou setkání v teepee, která všichni obyvatelé považují za neformální a spontánní. Zároveň všichni potvrzovali, že se jedná o setkání, která se konají minimálně každý týden a z tohoto hlediska pak toto setkání můžeme označit jako jednání né nahodilé, ale institucionalizované. Z těchto a dalších pohledů by určitě stálo za to se do Bydlinské zahrádky vrátit a výzkum prohloubit.

Věřím tak, že má práce může posloužit jako podklad pro další zkoumání cohousingu v Čechách, ať už tohoto konkrétního či jiného.

Seznam použité literatury

- ANDERSEN, J. 1999. Udnyt ejergénet i bypolitik. Kronik i Jyllands-Posten. The Contemporary Significance of Schmalenbach's Concept of the Bund." *The Sociological Review*.
- BAMFORD, GREG. 2001. „Bringing us home: Cohousing and the Environmental Possibilities of Reuniting People with Neighbourhoods.“ in *Situating the Environment at the University of QueenslandSt.*
- BAUMAN, ZYGMUNT. 2001. *Community: Seeking Safety in An Insecure World*. Cambridge: Polity Press.
- BERLANT, L. 2000. *Intimacy*. Chicago, IL: University of Chicago Press.
- BLOMBERG, I., KÄRNEKULL, K. 2019. Do-It-Yourself: The Stony Road to Cohousing in Sweden. *Built Environment*.
- CALDENBY, C. 1992. What is a collective house?. Göteborg.
- COLOMBO, M., MOSSO, C., De PICCOLI, N. 2001. *Sense of community and participation in urban context* in *Journal of Community and Applied Social Psychology*.
- DAŇKOVÁ, Hana. Kolektivní dům v kitvínově v letech 1945-1960. 2014. Praha.
- DURRETT, Charles. 2011. *Creating Cohousing: Building Sustainable Communities*. New Society Publishers.
- DURRETT, Charles. 2009. *The Senior Cohousing Handbook: A Community Approach to Independent Living*. New Society Publishers.
- FROMM, D. 2012. "Seeding Community: Collaborative Housing as a Strategy for Social and Neighbourhood Repair." *Built Environment*.
- GARCIANO, J. L. 2011. „Affordable Cohousing: Challenges and Opportunities for Supportive Relational Networks in Mixed-Income Housing“. *Journal of Affordable Housing*
- GOTTDIENER, M, LESLIE B. 2005 *Key Concepts in Urban Studies*. London: SAGE.
- GRESLERI, J. 2015. Cohousing: Esperienze internazionali di abitare condiviso. Busalla: plug_in.
- GUDMAND-HOYER, J. 1984. Miliehus', Dagbladet Information, Kodaň.

HAGGHERT, P., LARSEN, HG, THORN, H. (eds). 2020, *Contemporary Co-housing in Europe: Towards Sustainable Cities?* Routledge.

HEŘMANOVÁ, Eva a Jiří PATOČKA. *Regionální sociologie, sociologie prostoru a prostředí II*. Praha: Oeconomica, 2007. ISBN 978-80-245-1304-1.

CHASKIN, R., J. 1997. *Perspectives on Neighborhood community: A Review of the Literature in The Social Service Review*.

CHIODELLI, F., BAGLIONE, V. 2014. Living together privately: for a cautious reading of cohousing', *Urban Research & Practice*.

JAKOBSEN, P., LARSEN H. G. 2018. An alternative for whom? The evolution and socio-economy of Danish cohousing', *Urban Research & Practice*.

KELLER, Jan. *Teorie modernizace*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2007. Studie (Sociologické nakladatelství). ISBN 978-80-86429-66-3.

KOLKOVÁ, Karolina. *Cohousing - spolubydlení: vztah mezi místem /způsobem bydlení a utvářením komunity* [online]. Brno, 2013 [cit. 2021-05-01]. Dostupné z: <https://is.muni.cz/th/z91y2/>. Bakalářská práce. Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií. Vedoucí práce Slavomíra FERENČUHOVÁ.

KIRSCHNEROVÁ, Hana. Where is the community? Case study of neighborhoods in Žiar nad Hronom. Praha, 2013. 65 pg. Master thesis (Mgr.) Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut Sociologických Studií. Katedra Sociologie. Supervised by JUDr. Michal Illner, CSc

KOYABE, IKUKO. 1994. Resident's participation in the design of housing: a study of the Swedish collective house Färdknäppen. Stockholm: KTH-A.

LARSEN H. G. 2016. 'Three phases of Danish cohousing: tenure and the development

LASKER D., WEIS E.S.. 2003. Broadening Participation in Community Problem Solving: a Multidisciplinary Model to Support Collaborative Practice and Research.

MCCAMANTM K., DURRET, CH. 1994. *Cohousing: A Contemporary Approach to HousingOurselves*. Berkeley: Ten Speed Press.

MUSIL, Jiří. 1971. *Sociologie bydlení*. Praha: Svoboda. Sociologická knižnice.

MELZER, GRAHAM. 2000. „Cohousing: Verifying the Importance of Community in the Application of Environmentalism.“ *Journal of Architectural Planning and Research*.

MULDERA, K., CONSTANZA, R., ERICKSON, J. 2006. „The Contribution of Built, Human, Social and Natural Capital to Quality of Life in Intentional and Unintentional Communities.“ *Ecological Economics*.

NOVOTNÁ, Eliška. *Sociologie sociálních skupin*. Praha: Grada, 2010. Sociologie (Grada). ISBN 978-80-247-2957-2.

PARK, Robert, Ezra. 1925. *The City*. Chicago: University of Chicago Press

SANDSTET, E., WESTIN, S. 2015. “Beyond Gemeinschaft and Gesellschaft: Cohousing Life in Contemporary Sweden.” *Housing, Theory and Society*.

SCHMEIDLER, Karel. 2001. *Sociologie v architektonické a urbanistické tvorbě*. Brno

SHELLER, D., THÖRN, H. 2018: ‘Governing “Sustainable Urban Development” through self-build groups and co-housing: the cases of Hamburg and Gothenburg’, *International Journal for Urban and Regional Research*.

TÖRNQVIST, Maria. 2019. Living alone together: Individualized collectivism in Swedish communal housing. *Sociology*.

TÖNNIES, F., *Community and Society (Gemeinschaft und Gesellschaft)*, Transaction Publishers, New Brunswick, 1996

TALLEN, E., *Sense of community and neighborhood form: An assessment of the social doctrine of New urbanism* in *Urban Studies*, 36, No. 8, 1999.

VESTBRO, D.U. 2008. *History of Cohousing – Internationally and in Sweden*.

VESTBRO, D. U., HORELLI, L. 2012. Design for gender equality: The history of cohousing ideas and realities. *Built Environment*

VESTBRO, D. U. 2010. *Living Together: Cohousing Ideas and Realities Around the World*. Stockholm: Division of Urban and Regional Studies, Royal Institute of Technology.

VESTBRO, D. U. 2010. *Living Together – Cohousing Ideas and Realities around the World*. Stockholm: Division of Urban and Regional Studies, Royal Institute of Technology.

VESTBRO, D. U. 2010. Concepts and Terminology. In *Living Together – Cohousing Ideas and Realities around the World*. Stockholm: Division of Urban and Regional Studies, Royal Institute of Technology.

WILLIAMS, JO. 2005. „Designing Neighbourhoods for Social Interaction: The Case of Cohousing.“ *Journal of Urban Design*

WILLIAMS, JO. 2008. „Predicting an American Future for Cohousing and a More Sustainable Lifestyle?“ *Futures Journal*

WIRTHM LOUIS. 1938. „Urbanism as Way of Life.“ *American Journal of Sociology* 44, 1938, 1: 1-24.

TEZE DIPLOMOVÉ PRÁCE

Jméno studenta: Bc. Martin Hlávka **Vedoucí**

práce: [PhDr. Mgr. Jan Balon, Ph.D.](#)

Akademický rok vypsání: 2019/2020

Předpokládaný název v češtině:

Sociologie bydlení: Komunitní bydlení. Případová studie komunitního projektu

Bydlinská zahrádka.

Předpokládaná název v angličtině:

Sociology of housing: Community housing. Case study of the community project Bydlinská zahrádka.

Klíčová slova: Komunita, sociologie bydlení, cohousing, kolektivní bydlení, sousedské vztahy

Keywords: Community, sociology of housing, cohousing, collective housing, neighborly relationships

Vymezení tématu a vstupní diskuze:

V posledních letech dochází ke stále větším změnám v oblasti bydlení. Spolu s tím se mění i přístupy lidí k bydlení a vznikají nové fenomény v oblasti bydlení. Tato práce se tak bude věnovat specifickému typu bydlení, komunitnímu bydlení, tedy konceptu bydlení založeném na společných prostorách a sdíleném příslušenství.

Práce se zabývá tématem komunity, jakožto sociálního útvaru se zvláštním typem sociálních vazeb uvnitř mezi členy a se specifickým postavením navenek v rámci širšího sociálního prostředí. Zaměřuje se tedy důležitost komunit v bydlení a rámci toho na vznik projektů týkajících se komunitního bydlení a cohousingu u nás a v zahraničí.

Druhá fáze se zaměřuje již na konkrétní projekt komunitního bydlení a si klade za cíl zjistit, jakým způsobem tento projekt funguje. V podstatě se bude jednat o konkrétní popis tohoto způsobu žití v komunitním bydlení. Co vedlo jeho obyvatele ke zvolení tohoto místa jako svého bydliště. Výzkum je kvalitativního charakteru a hlavní metodou sběratel bude jednak pozorování samotných obyvatel, návštěvníků a dále hloubkové polo- strukturované rozhovory.

Teoretická východiska

Hlavním cílem mé práce je popis vzniku komunitního bydlení a ukázání jeho specifik ta případové studii. Zajímá mne jejich každodenní způsob života, jejich životní styl a okolnosti, kterými byli a jsou ovlivňováni.

Samotné způsoby bydlení se v průběhu led proměňují. Nejprve chci v teoretické části přiblížit koncept komunitního bydlení a jeho vývoje., včetně vzniku komunitního bydlení a cohousingu. Navazující část pak bude věnována lokálním komunitám a konkrétního vymezení komunitního bydlení a cohousingu a s ním souvisejících pojmů. Cohousing totiž lze považovat za určitý typ či podtyp lokální komunity.

Předpokládané náplň práce v anglickém jazyce

The thesis deals with the topic of the community as a social unit with a special type of social ties within members and with a specific position externally within the wider social environment. It therefore focuses on the importance of communities in housing and, within this framework, on the development of community housing and cohousing projects in the Czech Republic and abroad. The way of living itself changes during the ice. First, in the theoretical part I will describe the concept of community housing and its development. The following part will be devoted to local communities and specific definition of community housing and cohousing and related terms. Cohousing can be considered as a type or subtype of the local community.

Přehled předpokládaných zdrojů:

Aalbers, M. B. (2017). The variegated financialization of housing. *International Journal of Urban and Regional Research*, 41(4), 542–554. <https://doi.org/10.1111/1468-2427.12522>

BELK, CH., L. (2006): Cohousing communities: a sustainable approach to housing development. UC Davis Extension, Sustainability and the Built Environment, 9 s. Dostupné z: https://extension.ucdavis.edu/sites/default/files/co_housing.pdf (Staženo dne 3. 4. 2016).

BRAUN, V., CLARKE, V. (2013): Successful qualitative research: a practical guide for beginners. Sage, London, 23 s.

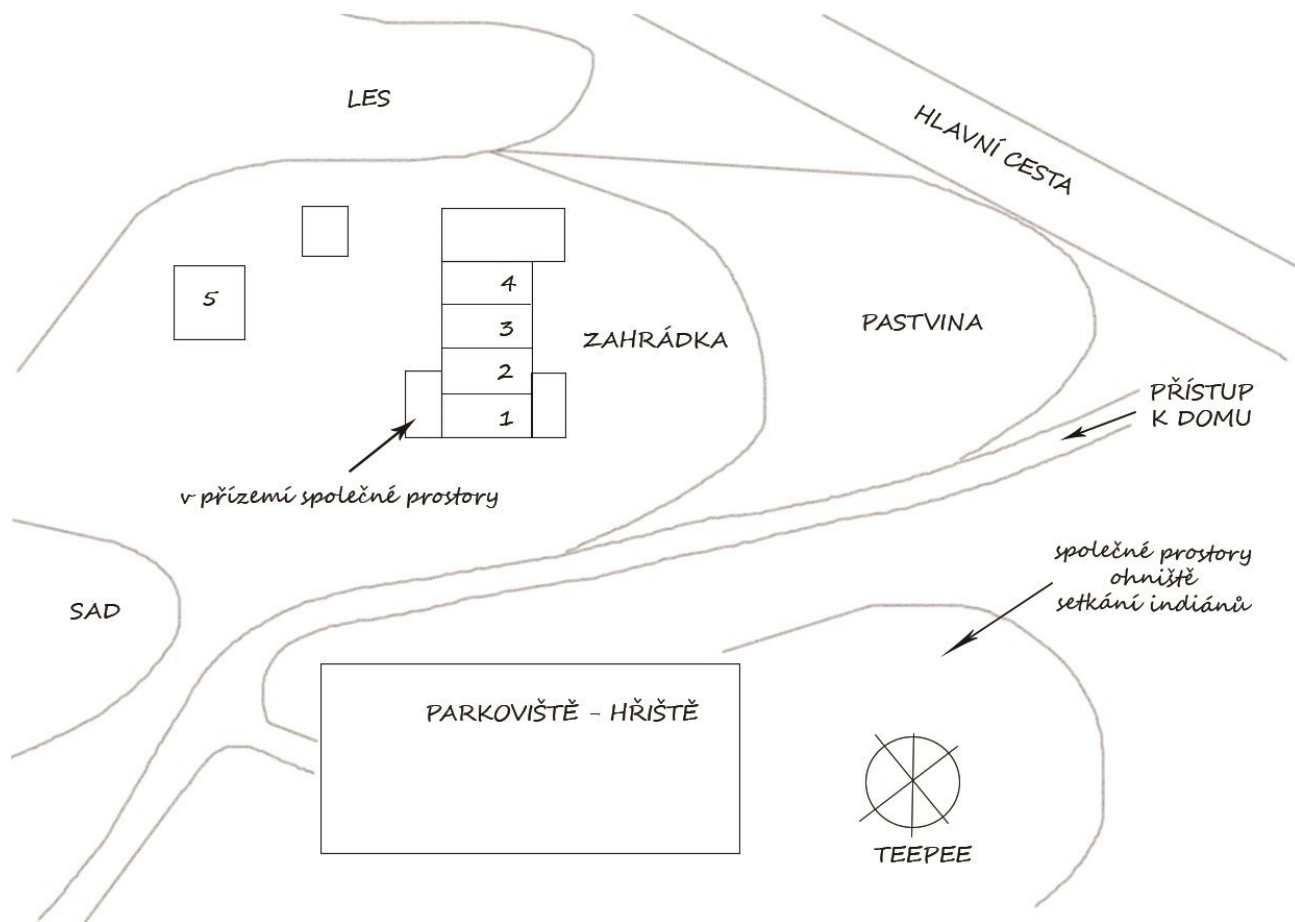
BRIDGE, G. (2002): The neighbourhood and social networks. ESRC Centre for Neighbourhood Research, CNR Paper 4, 32 s. Dostupné z: http://www.urbancenter.utoronto.ca/pdfs/curp/CNR_Neighbourhoods-Social-N.pdf

BRUHN, John G. 2011. The Sociology of Community Connection. Vyd. 2. Springer Science & Business Media. 328 s.

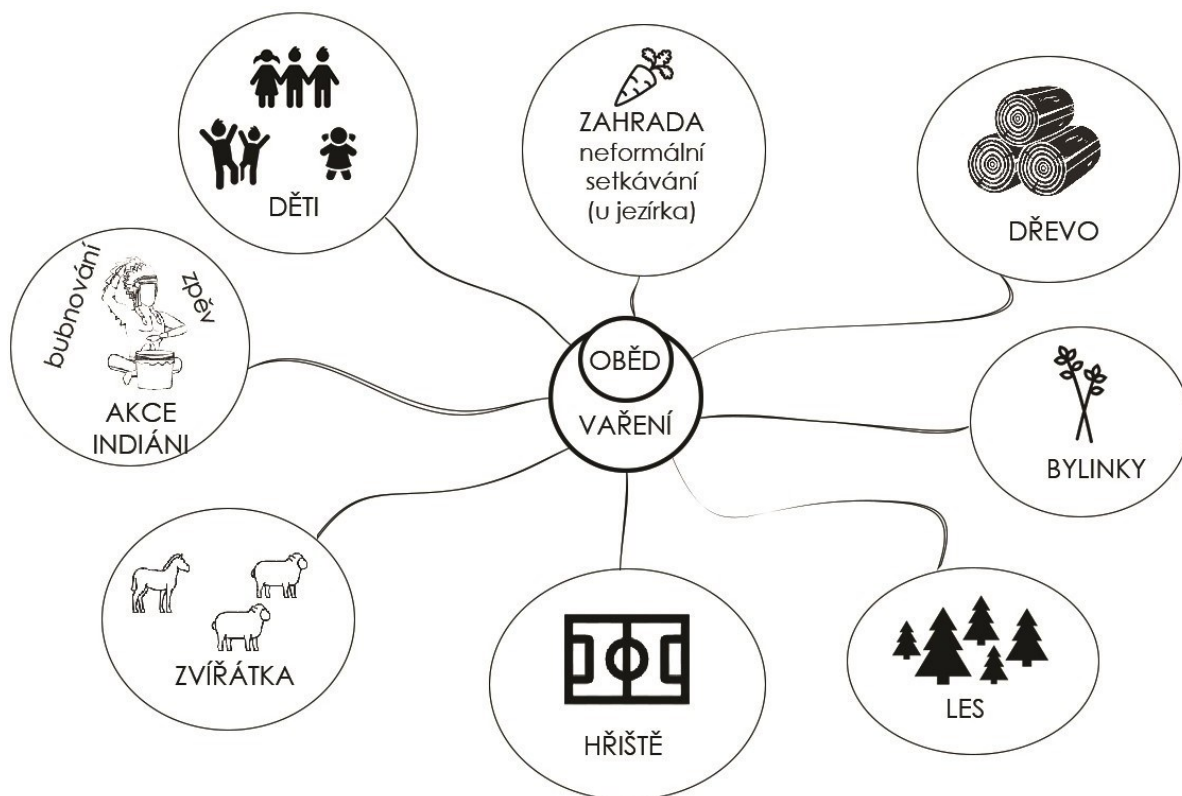
- DELANTY, Gerard. 2003. *Community*. Vyd. 1. London: Routledge 227 s
- FERENČUHOVÁ, Slavomíra. *Sociologie města 20. a 21. století*. Praha: Sociologickénakladatelství, 2013. Základy sociologie. ISBN 978-80-7419-162-6
- GUZIK, H. (2012): K prehistorii českých kolektivních domů. *Gender, rovné příležitosti, výzkum*, 13, č. 1, s. 42–51.
- KELLER, Jan. 1986. Komunita – proměna nebo zánik? In: *Sborník prací filozofické fakulty brněnské university*, str. 31 – 43. [online] [cit. 22. 5. 2017]. Dostupné z: https://digilib.phil.muni.cz/bitstream/handle/11222.digilib/111713/G_Sociologica_30-1986-1_4.pdf?sequence=1.
- KUBCOVÁ, Jana. BEŠŤÁKOVÁ, Veronika. Perspektivy realizace cohousingu v České republice v prostředí městském, předměstském, příměstském a venkovském. *Sborník Mezinárodní vědecko-výzkumné kolokvium studentů doktorského studia Architektura aurbanismus ve středoevropském prostoru*. FA ČVUT, Praha 2014.
- LIETAERT, M. (2010): Cohousing's relevance to degrowth theories. *Journal of Cleaner Production*, 18, č. 6, s. 576–580.
- Lux, M., Samec, T., and Gibas, P. (2015). Způsoby pořizování vlastnického bydlení a očekávání v oblasti bytové politiky. In: Lux M. (Ed.) *Standardy bydlení 2014/2015 Sociální normy a rozhodování na trhu bydlení*. Praha: Sociologický Ústav AV ČR.v.v.i. 161-169.
- MUSIL, Jiří. Jak se formovala sociologie bydlení. In *Sociologický časopis*. Praha. MCMILLAN, David W., CHAVIS, David M. 1986. „Sense of community: Adefinition andtheory“. *Journal of community psychology*, 14 (1), 6-23
- SLÁDEK, Jan. Jak vidí cohousing sociolog Jan Sládek. *České Noviny/ Magazín*. 28. 7. 2009 Sociologický ústav AV ČR, 2005. s. 207-225.
- SCOTTHANSON Chris; SCOTTHANSON Kelly. *The Cohousing Handbook: Bulding a placefor community*. New Society Publishers, 2004. ISBN: 9780865715172
- TICHÝ, David: *Koncept skupinového bydlení*. Disertační práce, FA ČVUT v Praze, 2005
- VESTBRO, D., U. (2008): *History of cohousing - internationally and in Sweden*. Kollektivhus NU, <http://www.kollektivhus.nu/pdf/colhisteng08.pdf>
- WIGFIELD, A. & ALDEN. 2017. „Assessing the Effectiveness of Social Indices to Measure the Prevalence of Social Isolation in Neighbourhoods: A Qualitative Sense Check of an Indexin a Northern English City“. Springer. [online]. [cit. 27. 10. 2018]. Dostupné z: <https://doi-org.ezproxy.is.cuni.cz/10.1007/s11205-017-1812-0>.
- Cohousing [online]. [cit. 2021-04-13]. Dostupné z: <https://www.cohousing.cz/>

Přílohy

Příloha 1: Obrázek č. 1. Mapa projektu

Příloha č.2: Obrázek č. 2. Body spojení.

Příloha č.3: odkaz na audionahrávky rozhovorů

<https://uloz.to/tam/e7a1229b-031a-45d8-8114-176360d0b6dc>

